

CEZA MUHAKEMESİ HAKKINDA TEMEL BİLGİLER

Ceza muhakemesi; suç işlenip işlenmediği, işlenmişse failinin veya faillerinin kim olduğu, ceza sorumluluklarının bulunup bulunmadığı, sorumlu iseler bunun türü ve miktarının belirlenmesi ve infaz edilebilir bir yaptırımın ortaya konulması amacıyla yapılan bir dizi faaliyetten oluşmaktadır. Ceza muhakemesinin ve ceza muhakemesi hukukunun temel kaynağı, 5271 sayılı CMK'dır (Ceza Muhakemesi Kanunu). CMK'nın kapsamı birinci maddesinde ifade edilmiştir. Buna göre CMK, ceza muhakemesinin nasıl yapılacağı hususundaki kurallar ile bu sürece katılan kişilerin hak, yetki ve yükümlülüklerini düzenler.

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNUN ORTAK TERİMLERİ

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 2. maddesinde, kanunda sıklıkla kullanılan terimlerin ne anlama geldiği açıklanmıştır. Böylelikle kanunun uygulamasında yeknesaklığın sağlanması amaçlanmıştır. Kanunda açıkça tanımlanan terimler şunlardır: Şüpheli ve Sanık Soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişiye "şüpheli" denir. Soruşturma evresi, bir şüphe üzerine başlar. Bu şüphe, somut olgulara dayanan basit bir şüphe veya başlangıç şüphesidir. Şüphe, belli bir şahsa yönelmiş olmalıdır. Bir şüphelinin varlığından söz edilebilmesi için kimliğinin belli bir ölçüde belirlenmiş olması, somut şüphenin "belli" bir şahsa yönelmiş olması gerekir. Sadece gerçek kişiler şüpheli sıfatını taşıyabilir. Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi karşısında, tüzel kişilerin şüpheli sıfatını alabilmeleri mümkün değildir. Kovuşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişiye "sanık" denir. Sanık, kovuşturmanın başlamasından sonra şüphelinin aldığı sıfattır. CMK'da şüpheli-sanık ayırımı şüphelinin derecesine ve yoğunluğuna göre değil, muhakeme evrelerine göre yapılmıştır. Suç şüphesi altında bulunan kişi, soruşturma evresinde "şüpheli"; kovuşturma evresinde ise "sanık"tır. Müdafî ve Vekil Şüpheli veya sanığın savunmasını yapan avukata "müdafî" denir.

Suçtan zarar gören veya malen sorumlu kişiyi temsil eden avukata ise "vekil" adı verilir. Müdafilikten farklı olarak vekillik CMK'da ayrı bir bölümde özel olarak düzenlenmiş değildir. Bununla birlikte, birçok hükümde müdafilikle vekillik paralel düzenlendiği görülmektedir. Soruşturma ve Kovuşturma Suç şüphesinin yetkili makamlarca öğrenilmesi ile başlayan ve iddianamenin kabulü ile son bulan evreye "soruşturma" adı verilir. Soruşturma evresi, suç şüphesinin yetkili makamlarca öğrenilmesi ile başlar ve iddianamenin kabulü kararının verilmesi ile sona erer. CMK, "yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden" itibaren soruşturmanın başladığını kabul etmektedir. Yetkili merciler ise CMK'nın 158. maddesinin 1. fıkrasında Cumhuriyet savcılığı ve kolluk olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet başsavcılığı veya kolluk makamları tarafından suçun öğrenildiği andan itibaren, bunun üzerine bu mercilerce yapılan ilk işlemle birlikte soruşturma başlamıştır. Kovuşturma evresi ise iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade eder. Kovuşturma evresi, yargılama makamının sevk ve idaresinde geçer. Kovuşturma evresi bakımından ikili bir ayırım yapmak gerekir:

• **Dar anlamda kovuşturma evresi:** İlk derece mahkemesindeki yargılamayı ifade eder. Yani, iddianamenin kabulünden başlayıp ilk derece mahkemesi tarafından bir hüküm verilmesine kadar geçen aşamayı kapsar.

• **Geniş anlamda kovuşturma evresi:** Dar anlamda kovuşturma evresi ile birlikte, olağan kanun yollarını da içine alır (Dar anlamda kovuşturma evresi + olağan kanun yolları).

İfade Alma ve Sorgu İfade alma, Cumhuriyet savcısı ve kolluk tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak şüphelinin bilgisine başvurulmasıdır. Sorgu ise aynı işlemin hâkim veya mahkeme tarafından yapılmasıdır. Dikkat edilirse suç şüphesi altında bulunan kişiye yönelik dinleme işlemi yapan makama göre bir ayırım söz konusudur. İddia makamının sadece soruşturma evresinde şüpheliyi dinlemesi ifade alma; yargılama makamının soruşturma ve kovuşturma evrelerinde şüpheli veya sanığı dinlemesi sorgu olarak tanımlanmaktadır. Malen Sorumlu Malen sorumlu, işlenmiş olan suçun hükmü bağlanması ve bunun kesinleşmesinden sonra, maddi ve mali sorumluluk taşıyarak hükmün sonuçlarından etkilenecek veya bunlara katlanacak kişidir. Malen sorumlu bireysel savunma makamında yer almasına rağmen, kamu davasına katılabilmesi kabul edilmektedir (CMK m. 237). Malen sorumlu, sanığın yanında kamu davasına katılabilir ve savunmasında sanığa yardımcı olabilir. Suçüstü Suçüstü (meşhut suç);

- hâlen işlenmekte olan suç,
- henüz işlenmiş olan fiil ile fiilin işlenmesinden hemen sonra kolluk, suçtan zarar gören veya

başkaları tarafından takip edilerek yakalanan kişinin işlediği suç,

• fiilin pek az önce işlendiğini gösteren eşya veya delille yakalanan kimsenin işlediği suç ifade etmektedir.

Toplu Suç Toplu suç, aralarında iştirak iradesi bulunmasa da en az üç kişi tarafından işlenen suç ifade etmektedir. Böylece toplu suç, iştirak hâlinde işlenen suç nazaran, onu da içine alan daha kapsamlı bir kavramdır. Disiplin Hapsi Disiplin hapsi, kısmi bir düzeni, örneğin bir mahkemenin, disiplin ve düzenini veya yargılamanın esenlikle yürütülmesini sağlamak üzere uygulanan bir yaptırımdır. Bu yaptırıma karar vermeye mahkeme başkanı veya hâkim yetkilidir. Önemle belirtilmesi gerekir ki, disiplin hapsi teknik anlamda bir hapis cezası değildir. Disiplin hapsi gerektiren fiil, teknik anlamda bir suç olarak kabul edilmemektedir.

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNUN KAYNAKLARI

Ceza muhakemesi hukukunun kaynaklarını doğrudan ve dolaylı kaynaklar olarak ikiye ayırabiliriz. Doğrudan kaynaklar, anayasa, kanunlar ve özellikle 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve uluslararası sözleşmelerden ibarettir. Dolaylı kaynaklar ise gelenek ve ahlak kuralları, mahkeme içtihatları ve doktrin şeklinde sıralanabilir. Doğrudan Kaynaklar Doğrudan kaynaklar, muhakeme işlemlerini ve ilkelerini düzenleyen yazılı kaynaklardır. Anayasa Doğrudan kaynaklarında başında anayasa gelmektedir. 1982 Anayasası'nda ceza muhakemesine ilişkin birçok temel ilkeye yer verilmiştir. Kanunlar Ceza muhakemesi hukukunun temel kaynağı 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'dur. 1929 tarihli ve 1412 sayılı CMUK'un yerini alan 5271 sayılı CMK, 4.12.2004 tarihinde kabul edilmiş, 1.6.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ceza muhakemesi alanındaki genel kaynak olan CMK, ceza muhakemesinin nasıl yapılacağı hususundaki kurallar ve bu sürece katılanların hak, yetki ve yükümlülüklerini düzenlemektedir (CMK m. 1). Uluslararası Antlaşmalar Usulüne göre yürürlüğe konulmuş olan uluslararası sözleşmeler kanun hükmünde olup (Anayasa m. 90/5), ceza muhakemesi hukukunun kaynakları arasındadırlar. Bu sözleşmeler arasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) özel bir öneme sahiptir. Dolaylı Kaynaklar Dolaylı kaynaklar ise doğrudan uygulama imkânı olmayan, doğrudan kaynakların yorumlanması için başvuru kaynaklarıdır. Dolaylı kaynaklar arasında mahkeme içtihatları, doktrin, gelenek ve ahlak kuralları sayılabilir. Kural olarak bir bağlayıcılığı olmayan yardımcı kaynaklar, kanun hükümlerinin yorumlanmasında rol oynamaktadırlar. Bununla birlikte, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları'na, benzer hukuki konularda bağlayıcı etki tanınmıştır (Yar. K. m. 45/5).

CEZA MUHALEMESİ KURALLARININ YORUMU VE KIYAS

Yorum, genel olarak soyut normun somut olaya uygulanması sırasında içeriğinin belirlenmesi amacıyla başvuru zihni bir faaliyettir. Yorumda hukuk kurallarının anlamı ve kapsamı ortaya çıkarılmaya çalışılır. Yorum ile kıyas birbirinden farklıdır. Yorum, mevcut bir hukuk kuralının anlamının açıklanması faaliyetidir. Yorumla hukuk kuralına yeni bir kavram eklenmemektedir. Kıyas ise kural boşluğu bulunan bir alanda yeni bir kural oluşturmaktır. Kıyas, bir olaya ilişkin hukuk kuralının kanun tarafından düzenlenmemiş benzer bir olaya uygulanması demektir. Ceza muhakemesinde kıyas kural olarak serbesttir. Ancak sınırlayıcı kurallar ile istisna oluşturan kurallar bakımından kıyas kabul edilmemektedir.

CEZA MUHALEMESİ KURALLARININ UYGULAMA ALANI

Zaman Bakımından Uygulama Ceza muhakemesinde derhâl uygulanma ilkesi geçerlidir. Bu ilkeye göre, yürürlükteki kural uygulanırken ilgilinin lehine veya aleyhine olduğu araştırılmaz. Her muhakeme işlemi işlemin yapıldığı tarihte yürürlükte olan kurallara göre yerine getirilir. Böylece, eski kanun zamanında tamamlanmış ceza muhakemesi işlemleri geçerliliğini korur. Çünkü işlemin yapıldığı tarihte yürürlükte olan kanuna göre yapılmışlardır. Derhâl uygulanma ilkesinin özellikle süreler söz konusu olduğunda, bazı istisnaları gündeme gelebilmektedir. Yeni kanunun derhâl uygulanması; kazanılmış hak, adalet ve eşitlik ilkeleri açısından haksızlıklara yol açabilecekse, derhâl uygulanmaya istisnalar öngörülebilir. Bu istisnalar bizzat yürürlük kanunları ile düzenlenebilmektedir. Yer Bakımından Uygulama Ceza muhakemesi kanunlarının yer bakımından uygulanması, bu kuralların, nerede uygulanabileceği konusu ile ilgilidir. Ceza muhakemesi kanunlarının yer yönünden uygulanması bakımından ülkesellik (mülkilik) ilkesi geçerlidir. Buna göre, gerçek ve farazi anlamda Türkiye Cumhuriyeti ülkesi olan yerlerde ceza muhakemesi kurallarına göre muhakeme yapılacaktır.

Anayasaya göre de, yargı(lama) yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelere aittir (Anayasa m. 9). Kişi Bakımından Uygulama Ceza muhakemesi kanunlarının kişi bakımından uygulanması, bu kuralların kime uygulanabileceği ile ilgilidir. Ceza muhakemesi kanunları, kural olarak Türk ceza mahkemelerinin yetkisine giren bir olayla ilişkili herkese uygulanır. Bu kişilerin vatandaş veya yabancı olması, suç ülgede veya yurt dışında işlemeleri, kendilerinin hâlen ülkede bulunup bulunmaması kural olarak önemli değildir. Ceza muhakemesi kurallarının herkese uygulanacağı ilkesinin bazı kişiler bakımından istisnaları bulunmaktadır. Bunlar Cumhurbaşkanı, milletvekilleri, diplomasi ve konsolosluk temsilcileri ve yabancı askerlerden ibarettir.

CEZA MUHAKEMESİNİN İŞLEYİŞİ VE CEZA MUHAKEMESİ ŞARTLARI CEZA MUHAKEMESİNİN İŞLEYİŞİ

Ceza muhakemesi sürecinin işleyişi kısaca şu şekildedir: Ceza muhakemesi, bir suç işlendiği iddiasıyla başlar. Bu aşamada henüz, suçun işlenip işlenmediği hususunda şüphe vardır. Ceza muhakemesi aslında, bu şüphenin bir biçimde yenilmesi, gerçeğin araştırılması amacıyla yapılmaktadır. Suç şüphesi olmadan ceza muhakemesi başlamaz. Suç şüphesi ise ihbar, şikâyet, ceza muhakemesi makamlarının kendiliğinden bir olaydan haberdar olması gibi çeşitli yollarla ortaya çıkabilir. Soruşturma sonucunda, belli kişi veya kişilere yönelmiş suç şüphesi belli bir yoğunluğa, yeterli delil derecesine ulaşmaz ise, Cumhuriyet savcısı, daha ileri aşamalara geçilmesine gerek görmeyerek kovuşturmayaya yer olmadığı kararı vermek suretiyle soruşturma evresini ve dolayısıyla ceza muhakemesini sona erdirir. Bu karara karşı denetim yolları bulunmaktadır.

Suç işlendiği hususunda yeterli delil bulunan bazı hâllerde Cumhuriyet savcısı yine de soruşturmayı sonlandırmak için bazı imkânlarla sahip olabilmektedir. Burada ön ödeme, uzlaşma, kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve Cumhuriyet savcısının kamu davası açmamak hususunda takdir yetkisinin bulunduğu hâller zikredilebilir. Yeterli delil olup da Cumhuriyet savcısının soruşturmayı sona erdirmeye imkânının bulunmadığı veya somut durumda bu yolların uygun bulunmadığı ya da başarısızlıkla sonuçlandığı hâllerde ise Cumhuriyet savcısı bir iddianame düzenleyerek mahkemeye verir. İddianame mahkeme tarafından kabul edilirse soruşturma evresi sona ermiş; ceza muhakemesinin ikinci evresi olan kovuşturma evresi başlamış olur.

CEZA MUHAKEMESİ ŞARTLARI

Genel Olarak Ceza muhakemesi şartları, muhakemenin yapılmasının kanun koyucu tarafından varlığı ya da yokluğuna bağlandığı şartlara denir. Eğer muhakeme şartı olarak belirli bir hususun varlığı aranıyorsa ortada olumlu bir muhakeme şartı vardır. Buna karşın belirli bir hususun yokluğu aranıyorsa bu durumda olumsuz bir muhakeme şartı (muhakeme engeli) var demektir. Ceza muhakemesi şartları suçun unsurlarından değildir. Bilakis bunlar muhakeme hukukuna ait kurumlardır. Ceza muhakemesi şartının gerçekleşmemesinin fiilin suç olmasına bir etkisi yoktur. Fiil suç olmaya devam etmekle birlikte, şartın gerçekleşmemesi muhakemenin yapılmasına engel olur.

Muhakeme Şartlarının Gerçekleşmemesinin Sonuçları Ceza muhakemesinin yapılabilmesi, bir ya da birkaç muhakeme şartının gerçekleşmesine bağlı tutulmuşsa bu şartların gerçekleşip gerçekleşmediği şartın niteliğine göre muhakemenin her ilgili aşamasında resen araştırılır. Soruşturma evresinde bir muhakeme şartının gerçekleşmediği ve gerçekleşme imkânının da olmadığı tespit edilirse, kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilerek muhakeme sonlandırılır. Şartın gerçekleşme ihtimali varsa, bu durumda ne yapılacağına ilişkin bir düzenleme CMK'da yer almamaktadır. Bu bağlamda en uygun hareket tarzı olarak dosyayı hiçbir işlem yapmadan (en fazla zamanaşımı süresinin dolmasına kadar) bekletmek, şartla ilgili olanları durumdan haberdar etmek gerekir. Kovuşturma evresinde şartın gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi hâllerinde nasıl hareket edileceği kanunda açıkça ifade edilmiştir. Buna göre; soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şartla bağlı tutulmuş olup bu şartın gerçekleşme ihtimalinin bulunmadığının anlaşılması hâlinde, davanın düşmesine karar verilir. Buna karşın şartın henüz gerçekleşmediği, ancak gerçekleşme ihtimalinin bulunduğu anlaşılırsa şartın gerçekleşmesini beklemek üzere durma kararı verilir. Bu karara itiraz edilebilir (CMK m.223/8). Bazı Muhakeme Şartları Şikâyet Takibi şikâyete bağlı suçlarda suçtan zarar gören kimsenin failin cezalandırılmasına ilişkin isteğini yetkili mercilere bildirmesine şikâyet denir. Bu bağlamda takibi şikâyete bağlı suçlar bakımından şikâyetin gerçekleşmiş olması bir ceza muhakemesi şartı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ceza muhakemesinde kural olarak suçlar resen takip edilir. Ancak kanunun istisnaen takibini şikâyete bağladığı suçlar bakımından soruşturma ve kovuşturmanın yapılabilmesi için şikâyet şartının gerçekleşmiş olması gerekir. Şikâyet hakkı, şahsa sıkı sıkıya bağlı haklardandır. Bu nedenle sadece hakkın ait olduğu kimse bunu kullanabilir. Şikâyet süresi, zaman aşımı süresi içinde olmak kaydıyla, fiilin ve failin öğrenilmesinden itibaren altı aydır. Şikâyet hakkı olan birkaç kişiden birinin altı aylık süreyi geçirmesi, diğerlerinin haklarını etkilemez (TCK m.73). Şikâyet süresi, zaman aşımı süresi içinde olmak kaydıyla, hem fiilin hem de failin öğrenilmesinden itibaren altı aydır. Şikâyetin konusu, fiildir. Şikâyetçi, kendisine zarar veren fiili şikâyet etmekte ve bu fiilin failinin cezalandırılmasını istemektedir. Şikâyet edilen fiil olduğundan, şikâyetin yapılmış olması olayın tüm faillerini kapsar. Şikâyet dilekçesinde tek bir kişi gösterilmiş olsa bile, bu şikâyet suçta katılan tüm

failleri kapsar. Buna şikâyetin bölünmezliği veya şikâyetin sirayeti denir. Şikâyetten vazgeçme karşı tarafın kabulüyle, hüküm kesinleşinceye kadar mümkündür (TCK m.73/4). Kanun koyucu, şikâyetten vazgeçmenin kural olarak infaza engel olmayacağını belirtmiştir.

Şikâyet nasıl yapılmışsa vazgeçmenin de aynı şekilde yapılması gerekir. Şikâyet yazılı olacağına göre, vazgeçme de yazılı olmalıdır (CMK m.158). Vazgeçmeyle birlikte şikâyet hakkı düşmüş olduğundan, aynı olay hakkında bir daha şikâyette bulunulamaz. Aynı şekilde feragatten da sonradan vazgeçilemez. Bu durum “Feragatten feragat, vazgeçmeden de vazgeçme olmaz.” şeklinde formüle edilebilir. Şikâyetten vazgeçme, şahsi haklardan vazgeçildiği anlamına gelmez. Bu bağlamda suçtan zarar gören şikâyetten vazgeçerken şahsi haklarından da vazgeçtiğini açıkça ifade etmedikçe daha sonra bu haklarını ilgili yargı merciinde talep edebilir (TCK m.73). Yargılama sırasında şikâyetten vazgeçilmesi hâlinde muhakeme düşme kararı ile sona erer (TCK m.73/4; CMK m.223/8). Şikâyetten vazgeçmeyle birlikte şikâyet hakkı düşmüş olduğundan, aynı olay hakkında bir daha şikâyette bulunulamaz.

Suçla ilişkin şikâyet, Cumhuriyet Başsavcılığına veya kolluk makamlarına yapılabilir. Valilik veya kaymakamlığa ya da mahkemeye yapılan şikâyet, ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Yurt dışında işlenip ülkede takibi gereken suçlar hakkında Türkiye'nin elçilik ve konsolosluklarına da şikâyette bulunulabilir. Talep Kanun koyucunun bazı suçlar bakımından yargılamanın yapılabilmesi için belirli makamların talepte bulunması koşulunu aradığı görülmektedir. Bu bağlamda talep, kanunun açıkça gerekli gördüğü hâllerde, bir devlet organının kamu davası açılmasını ilgili Cumhuriyet Başsavcılığından istemesidir. Hukuk sistemimizde genelde talepte bulunma yetkisi adalet bakanına tanınmıştır. İzin İzin, yetkili resmî makamların kanunun açıkça öngördüğü hâllerde, Cumhuriyet Başsavcılığının başvurusu üzerine, fail hakkında ceza davası açılmasında kamu yararı olduğu yönündeki irade açıklamalarını ifade eder. İzne tabi suçlar bakımından kanun koyucu, bu suçlardan dolayı kamu davası açılmasında kamu yararı olup olmadığı konusunda somut olaya göre hareket edilmesi gerektiğine karar vermiş ve somut olay bakımından bu tespitin yapılmasını da belirli bir makama bırakmıştır.

Yabancı Devlet Şikâyeti Yabancı devlet şikâyeti, kanunun açıkça öngördüğü hâllerde yabancı devletin failin cezalandırılmasına ilişkin isteğini yetkili Türk makamlarına bildirmesini ifade etmektedir. Yabancı devlet şikâyeti, normal şikâyetten farklı olarak belirli bir süreye bağlanmamıştır. Bu bakımdan dava zamanaşımı süresi doluncaya kadar her zaman yabancı devlet şikâyetinin yapılması mümkündür. Cumhuriyet Başsavcılığı, bu şekilde gelen bir şikâyet üzerine dava açmak mecburiyetinde değildir. Ancak yabancı devlet şikâyetine bağlanmış bir suç bakımından, böyle bir şikâyet olmaksızın muhakeme yapılması da mümkün değildir. Dokunulmazlığın Bulunmaması Dokunulmazlık, bir muhakeme engeli oluşturmaktadır. Burada dokunulmazlık hâllerinin tümüne değinilmeyecek; sadece yasama dokunulmazlığına işaret edilecektir. Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıkları vardır. Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hâli ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasa'nın 14. maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak bu hâlde yetkili makam durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır (Anayasa m. 83/2).

Sanığın Akıl Hastası Olmaması Sanığın akıl hastalığı suç işlendiği sırada var olabileceği gibi, suç işlendikten sonra da ortaya çıkmış olabilir. Eğer sanık suç işlerken akıl hastasıysa TCK m.32'nin hükümlerine göre hareket edilerek, cezai sorumluluğunun olup olmadığı tam veya kısmi akıl hastası olmasına göre belirlenir. Kişinin akıl hastası olup olmadığı ve eğer akıl hastasıysa ne zamandan beri akıl hastası olduğunun tespiti için gözlem altına alınmasının şartları ise CMK m.74'te hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte sanık fiili işlediği sırada akıl hastası olmamasına rağmen, sonradan akıl hastası olmuş olabilir.

Suç işledikten sonra akıl hastalığına yakalanan kişi hakkında kamu davası açılır; ancak hastalığı esaslı şekilde savunma yapmasına engel oluşturuyorsa yargılama yapılamaz. Bu durumda, sanığın iyileşmesi ihtimaline binaen, hakkında zaman aşımı süresi doluncaya veya iyileşinceye kadar durma kararı verilmelidir.

CUMHURİYET SAVCILIĞININ KONUSU

Genel Olarak Soruşturma evresinin en önemli makamı olan Cumhuriyet savcılığı, kovuşturma evresinde de iddia makamını işgal etmek suretiyle, iddia görevini yerine getirir. Cumhuriyet savcısı, bazı özel hukuk davalarına katılsa da onun asıl önemli görevi ceza muhakemesine ilişkindir. Cumhuriyet savcısı, kanunda soruşturma evresini yönetmek ve gerekli araştırmaları yapmakla yetkili ve görevli kişi olarak belirtilmiştir (CMK m. 160-161). Bu itibarla Cumhuriyet savcısı, “soruşturma evresinin patronu” olarak ifade edilebilir. Ayrıca soruşturma sonunda yeterli delile ulaşırsa, bir iddianame hazırlamak suretiyle kamu davasını açma görevi de Cumhuriyet savcısına verilmiştir (CMK m. 170/2). Kovuşturma evresine geçildikten sonra kamu adına iddia makamını işgal eden Cumhuriyet savcısı, kural olarak davanın görüldüğü duruşma boyunca mahkemede hazır bulunur. Hukuki statüsü bakımından adli-idari bir özellik gösteren savcılığın örgütlenmesi, 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun’da (Teşkilat Kanunu) düzenlenmiştir. Bu kanunun 17. maddesine göre, cumhuriyet başsavcılığı, kanun hükümlerine göre, yargılama faaliyetini kamu adına izlemek, bunlara katılmakla görevlidir. Bir kimsenin Cumhuriyet savcılığı görevini yapabilmesi için, hâkimlerde olduğu gibi atama şartı, göreve başlama şartı ve ehliyet şartı aranır. Bu şartlar itibarıyla hâkimlerle Cumhuriyet savcıları arasında esas itibarıyla bir fark bulunmamaktadır.

Başsavcılık bir bütündür ve Cumhuriyet savcılarının yapmış olduğu her işlem başsavcılık adına yapılır. Cumhuriyet savcılarında hiçbirisi suç oluşturan bir fiile ilişkin olarak tek yetkili değildir. Bir Cumhuriyet savcısının başladığı soruşturmayı ve davayı başka bir Cumhuriyet savcısı devam ettirebilir. Asıl önemli olan duruşmada makamın, yani başsavcılığın temsili ve bu şekilde iddia makamının boş kalmamasıdır. Başsavcıya bağlı olan Cumhuriyet savcıları, onun temsilcisi olarak faaliyet gösterirler. Duruşmalara Cumhuriyet başsavcısı, onun görevlendireceği Cumhuriyet başsavcı vekili veya Cumhuriyet savcısı katılır. Gerekli durumlarda birden fazla Cumhuriyet savcısının da aynı duruşmaya katılması mümkündür. Cumhuriyet Savcısının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı Sorunu Anayasa, yürütme organına karşı bağımsızlığın önemli bir güvencesi olan savcılık teminatını, atanma ve özlük işlerini hâkimlerinki ile paralel düzenlemiştir (Anayasa m. 139, 140, 159). Bununla birlikte, Anayasa’da hâkim bağımsızlığına yer verildiği hâlde, savcı bağımsızlığı öngörülmemiştir. Ancak Anayasa’da savcı bağımsızlığının yer almaması, onların bağımlı olduğu sonucuna varmayı da gerektirmez. Ayrıca bağımsız olmayış, güvenceden yoksun olmayı da gerektirmemektedir. Başsavcılık teşkilatı içinde hiyerarşik bir yapılanmanın bulunması da kendi teşkilatı bakımından Cumhuriyet savcısının bağımsız olmadığını göstermektedir.

Başsavcılık teşkilatı, tek ve bütünlük içinde olduğundan, Cumhuriyet savcısının şahsı öne çıkmamakta, işlemler başsavcılık adına yapılmakta, bir Cumhuriyet savcısının başladığı bir işi bir diğeri devam ettirebilmektedir. Ancak Başsavcılık teşkilatında söz konusu olan hiyerarşik yapılanma ile tek ve bütünlük içinde oluş, bir Cumhuriyet savcısının karar olarak yazılı hâle getirip gerçekleştirdiği bir ceza muhakemesi işlemi, ceza muhakemesi ile ilgili verdiği bir karar ya da emri geri alma, ortadan kaldırma yetkisini içerecek şekilde anlaşılabilir ve uygulanamaz. Kanunda açık bir düzenleme olmamasına rağmen, kişisel olarak objektif olamayacağını düşünen Cumhuriyet savcısının çekinmesi için de engel bir durum bulunmamaktadır. Bu hâldeki bir savcı, başka bir savcının görevlendirilmesini başsavcıdan isteyebilir. Nitekim askerî savcılar bakımından çekinme imkânı yasal olarak düzenlenmiş bulunmaktadır (ASMKYUK. m. 46). Savcılık Teşkilatı İlk Derece Mahkemelerinde Savcılık Teşkilatı Mahkeme kuruluşu bulunan her il merkezi ve ilçede o il veya ilçenin adı ile anılan bir Cumhuriyet başsavcılığı kurulur.

Cumhuriyet başsavcılığının görevleri şunlardır (Teşkilat Kanunu m. 17):

- Kamu davasının açılmasına yer olup olmadığına karar vermek üzere soruşturma yapmak veya yaptırmak,
- Kanun hükümlerine göre, yargılama faaliyetlerini kamu adına izlemek, bunlara katılmak ve gerektiğinde kanun yollarına başvurmak,
- Kesinleşen mahkeme kararlarının yerine getirilmesi ile ilgili işlemleri yapmak ve izlemek,
- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak. Cumhuriyet başsavcılığında, bir Cumhuriyet Başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunur.

Cumhuriyet başsavcısının görevleri şunlardır (Teşkilat Kanunu m. 18):

- Cumhuriyet başsavcılığını temsil etmek,
- Başsavcılığın verimli, uyumlu ve düzenli bir şekilde çalışmasını sağlamak, iş bölümünü yapmak,
- Gerektiğinde adli göreve ilişkin işlemleri yapmak, duruşmalara katılmak ve kanun yollarına başvurmak,
- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Bölge Adliye Mahkemelerinde Savcılık Teşkilatı Her bölge adliye mahkemesinde bir Cumhuriyet başsavcılığı bulunur. Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı, Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısından oluşur. En kıdemli Cumhuriyet savcısı, Cumhuriyet başsavcısı vekili olarak görev yapar (Teşkilat Kanunu m. 30). Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılarını birinci sınıfa ayırmış ve Yargıtay üyeliğine seçilme hakkını yitirmemiş; bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet savcılarını hâkimlik ve savcılık mesleğinde fiilen en az sekiz yıl görev yapmış ve üstün başarısı ile bölge adliye mahkemesinde yararlı olacağı anlaşılmış bulunan adli yargı hâkim ve savcılarını arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna atanır (Teşkilat Kanunu m. 44). Yargıtay'da Savcılık Teşkilatı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı; Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhuriyet Başsavcıvekili, Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı ile Cumhuriyet Başsavcı yardımcılarında oluşur (Yar. K. m. 6). Ceza Genel Kurulunun içtihadı birleştirme toplantılarına ayrıca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıvekili de katılır. İtiraz ettiği konularda görüşünü açıklamak, müzakere ve oya katılmamak koşuluyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıvekili Ceza Genel Kuruluna bizzat katılabilir (Yar. K. m. 7/4, 5). Yargıtay Büyük Genel Kurulu; Birinci Başkan, birinci başkanvekilleri, daire başkanları, üyeler ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcıvekilinden oluşur (Yar. K. m. 8/1).

SAVCININ YARDIMCISI OLARAK KOLLUK

Genel Olarak Devlet ülke içerisinde güvenliği kolluk kuvvetleri aracılığı ile sağlar. Resmi kolluk, genel ve özel kolluk olmak üzere ikiye ayrılır. Genel kolluğu, polis ve polis teşkilatı olmayan yerlerde görev yapan jandarma oluşturur (PVSK m. 25). Özel kolluk ise özel yasalara göre kurulan ve belli alanlarda hizmet yapan, gümrük kolluğu, orman kolluğu, liman kolluğu gibi kuvvetlerdir (ETK m.3). Bununla birlikte, terim benzerliği nedeniyle özel kollukla özel sektör kolluğunu da birbirine karıştırmamak gerekir. Kolluk, hizmet branşı olarak adli, idari ve siyasi kolluk diye sınıflara ayrılmıştır. Ancak, görevli bulunduğu idari sınırlar içinde, bir suçla karşılaşan her kolluk memuru, hizmet branşı, yeri ve zamanına bakmaksızın, suça el koymak, önlemek, şüphelileri ve suç delillerini tespit etmek ve korumakla görevlidir (PVSK ek m.4;ETK m.12/2; JTK m.7). Bu görev geçici niteliktedir. Olaya el konulduktan sonra araştırmanın, branş olarak yetkili kolluğa devredilmesi gerekir. Kolluğun idari nitelikteki önleme göreviyle adli nitelikteki görevinin birbirinden ayrılması gerekir. Çünkü kolluğun, idari görevi esnasında bağlı olacağı amirle (vali ya da kaymakam), adli görevi esnasında bağlı olacağı amir (Cumhuriyet savcısı) birbirinden farklıdır. Bu nedenle, somut olayda, kimin emir vermeye yetkili olduğunu tespit etmek açısından, idari görevle adli görevin birbirinden ayrılması önem taşımaktadır. Ayrıca kolluk görevlisi hakkında, adli görevi esnasında, bu görevine ilişkin işlediği suçlardan dolayı Cumhuriyet savcısı tarafından genel muhakeme usulüne göre resen soruşturma yapılır (CMK m.161/5). Buna karşın, idari görevi esnasında ve bu görevine ilişkin suç işleyen kolluk görevlisi hakkında, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'a göre soruşturma yapılmalıdır.

Cumhuriyet Savcısının Adli Kolluğun Amiri Olması Cumhuriyet savcısı, doğrudan doğruya veya emrindeki adli kolluk görevlileri aracılığıyla suça ilişkin her türlü araştırmayı yapabilir. Cumhuriyet savcısının özellikle soruşturma evresindeki en büyük yardımcısı kolluktur. Nitekim soruşturma işlemlerinin büyük bölümünü emri altındaki kolluk görevlileri vasıtasıyla gerçekleştirir. Kolluk görevlileri, el koydukları olayları, yakalanan kişilerle uygulanan tedbirleri emrinde çalıştıkları Cumhuriyet savcısına derhâl bildirmek ve onun olaya ilişkin tüm emirlerini gecikmeksizin yerine getirmekle yükümlüdürler (m. 90/5, m. 161/2, PVSK ek m. 6/3-4). Soruşturma işlemleri, Cumhuriyet savcısının emir ve talimatları doğrultusunda öncelikle adli kolluğa yaptırılır (m. 164/2). Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması hâlinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hâle getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartları gerçekleştirdiğinde silah kullanılabilir. Polisin hangi şartlara bağlı olarak ve ne oranda zor kullanacağını sınırları PVSK m. 16'da gösterilmiştir. Buna göre polisin zor kullanması bedeni kuvvet, maddi güç ve silah kullanmayı kapsar.

Özel Sektör Kolluğu Kamu güvenliğini tamamlayıcı mahiyetteki özel güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesine ilişkin esas ve usulleri belirlemek amacıyla 2004 yılında 5188 sayılı, Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun yürürlüğe konmuştur. Bu tür kolluğu özel kolluktan farkını ortaya koymak bakımından özel sektör kolluğu olarak adlandırmak yerinde olacaktır. Nitekim liman kolluğu, köy korucuları, mahalle bekçileri gibi özel kolluk kuvvetleri devlet tarafından örgütlenir ve bu görevlilerle devlet arasında bir istihdam ilişkisi bulunmaktadır. Oysa özel sektör kolluğu devletle arasında istihdam ilişkisi olmayan ve doğrudan devlet tarafından örgütlenmeyen kolluk kuvvetlerinden oluşur. Bu

bağlamda devlet özel güvenlik görevlilerinin sadece yetiştirilip çalıştırılmasına ilişkin kuralları düzenlemek ve bu kurallara uyulup uyulmadığını denetlemekle yükümlüdür. Kamuoyunda “özel güvenlik” olarak bilinen özel sektör kolluğu, sadece özel sektörde çalışan kolluk olarak anlaşılmamalıdır.

GİRİŞ

CMK'da açıkça mağdurun ve suçtan zarar görenin süjeliği düzenlenmiş ve bunlara önemli haklar tanınmıştır (CMK m. 233 vd.). Böylece mağdur, ceza muhakemesinde sadece tanık gibi bir delil aracı, bir soruşturma objesi olmaktan çıkmış, bir muhakeme süjesi hâline gelmiştir. Mağdur, suçun konusunun ait olduğu kişi, suç işlenmek suretiyle haksızlığa uğramış kişidir (dar anlamda mağdur). Başka bir ifadeyle mağdur; dar anlamda suçtan zarar gören, suçun maddi unsuruna muhatap olan ve bu nedenle suçla korunan hukuki yararı zedelene kişiye ifade etmektedir. Aleyhine suç işlenen kişi demek olan mağdur, suçun konusundan farklıdır. Mağduru olmayan bir suç yoktur ve bütün suçlarda mağdur, gerçek kişilerdir. Bu nedenle tüzel kişiler, suçun işlenmesi dolayısıyla mağdur olamazlar ise de, suçtan zarar görmüş olabilirler. Her suçun bir mağduru olmakla birlikte, bazı suçlarda mağdurun belirli bir kişi veya kişiler olması gerekmez. Suçtan zarar gören, bir suçun işlenmesi dolayısıyla zarar gören gerçek veya tüzel kişidir. Fakat zarar gören kişi, her zaman bu suçun işlenmesi dolayısıyla mağdur edilen kişi değildir. Mağdur ise aynı zamanda, bir suçun işlenmesi dolayısıyla suçtan zarar gören kişidir.

MAĞDUR İLE SUÇTAN ZARAR GÖRENİN HAKLARI

Mağdur ve suçtan zarar görenin soruşturma evresinde araştırma işlemlerini bizzat yapması, kovuşturma evresinde de tek başına iddia makamını işgal etmesi mümkün değildir. Bu kişiler, genel olarak soruşturma ve kovuşturmada ancak belirli işlemlerde hazır bulunabilir, delil gösterebilir, delillerin toplanmasını ve ortaya konulmasını talep edebilir, bu suretle soruşturma ve kovuşturma evrelerinde iddia faaliyetine katkıda bulunabilirler. Mağdur ve suçtan zarar görenin hakları, soruşturma ve kovuşturma evreleri bakımından ayrı ayrı düzenlenmiştir (CMK m. 234). Ancak değişik evrelerdeki haklar büyük ölçüde paralellik arz etmektedir. Mağdur ve suçtan zarar görenin delillerin toplanmasını talep etme hakları bulunmaktadır. Mağdur ve suçtan zarar görenin belge örneği isteme ve dosya inceleme hakkı hem soruşturma hem de kovuşturma evrelerinde bulunmaktadır.

Avukat görevlendirilmesini isteme hakkı, hem soruşturma hem de kovuşturma evresi bakımından kabul edilmiştir. Buna göre, vekili bulunmayan mağdurun cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme hakkına sahip bulunmaktadır. Ancak mağdur; on sekiz yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malul olur ve bir vekili de bulunmazsa istemi aranmaksızın bir vekil görevlendirilir. Mağdur veya suçtan zarar gören, Cumhuriyet savcısının kovuşturmaya yer olmadığı yönündeki kararına itiraz etme (CMK m. 173) hakkına sahiptirler.

Mağdur ve suçtan zarar görenin sadece kovuşturma evresi bakımından geçerli olan üç hakkı daha bulunmaktadır. Bunlar; duruşmadan haberdar edilme, kamu davasına katılma ve davaya katılmış olmak koşuluyla, davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma haklarıdır. Mağdura ve suçtan zarar görenin bir diğer hakkı ise bütün bu haklarını öğrenme hakkıdır.

MAĞDUR İLE SUÇTAN ZARAR GÖRENİN DİNLENMESİ

Mağdur ve şikâyetçi, soruşturma veya kovuşturma evrelerinde Cumhuriyet savcısı, mahkeme başkanı veya hâkim tarafından davetiye ile çağrılarak dinlenecektir. Davet konusunda tanıklara ilişkin kurallar geçerli olacaktır (CMK m. 233). Kolluk ise kendi mevzuatına göre bu kişileri çağırıp dinleyebilecektir (örneğin PVSK m. 15). Dilekçede veya tutanağa geçirilmiş olan beyanda belirtilen adrese yapılan tebligata rağmen gelmeyen mağdur veya şikâyetçiye bir kez daha tebligat yapılmaz. Mağdurun tanık olarak dinlenmesi hâlinde, yemin hariç, tanıklığa ilişkin hükümler uygulanır. Mağdur çocuk veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş yetişkin mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir.

Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden hâller saklıdır. Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur. Bunlar hakkında bilirkişilere ilişkin hükümler uygulanır (CMK m. 236). CMK 236/2. maddeye göre, çocuk veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş mağdur, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden hâller hariç olmak üzere, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada ancak bir defa dinlenebilir. Yine CMK 53/3. maddeye göre, mağdur çocukların tanıklıkları sırasındaki görüntü veya seslerinin kayda alınması zorunludur. CMK'da küçük sanıkların duruşmasının mutlaka gizli yapılacağı öngörülmekle (CMK m. 185) birlikte, küçüğün mağdur olması hâlinde bu konuda bir düzenleme yer almamaktadır. Oysa gerek mağdurun korunması gerekse etki altında kalmaksızın bir ifade vermesini

kolaylaştırmak açısından, bu durumdaki mağdurun duruşması gizli yapılabilmelidir.

MAĞDUR İLE SUÇTAN ZARAR GÖRENİN DAVAYA KATILMASI

Kamu davasına katılabilme, suçtan zarar görülmüş olması hâlinde kabul edilmektedir. Suçtan zarar görme doğrudan doğruya olmalıdır. Katılma talebinde bulunanın buna hakkı olacak şekilde suçtan zarar görüp görmediğinin takdiri mahkemeye aittir. Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler. Kanun yolu muhakemesinde davaya katılma isteğinde bulunulamaz. Ancak, ilk derece mahkemesinde ileri sürülüp reddolunan veya karara bağlanmayan katılma istekleri, kanun yolu başvurusunda açıkça belirtilmişse incelenip karara bağlanır (CMK m. 237). Anlaşılacağı üzere, yalnızca gerçek kişiler değil, tüzel kişiler de kamu davasına katılabileceklerdir. Tüzel kişi, organ veya temsilcisi aracılığıyla temsil edilecektir (CMK m. 249). Bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmada, tüzel kişinin organ veya temsilcisi, katılan veya savunma makamı yanında yer alan sıfatıyla duruşmaya kabul edilir. Katılma yöntemi 238. maddede düzenlenmektedir. Buna göre, katılma, kamu davasının açılmasından sonra mahkemeye dilekçe verilmesi veya katılma istemini içeren sözlü başvurunun duruşma tutanağına geçirilmesi suretiyle olur. Duruşma sırasında şikâyeti belirten ifade üzerine, suçtan zarar görenden davaya katılmak isteyip istemediği sorulur. Cumhuriyet savcısının sanık ve varsa müdafinin dinlenmesinden sonra davaya katılma isteminin uygun olup olmadığına karar verilir. Bu kararlara itiraz olanağı yoktur. Ancak esas hükümlerle birlikte istinaf veya temyiz yollarına gidilebilecektir. Mağdur veya suçtan zarar gören, davaya katıldığında, mahkemeden istemesi hâlinde baro tarafından bir avukat görevlendirilir. Mağdur veya suçtan zarar görenin çocuk, sağır ve dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede akıl hastası olması hâlinde avukat görevlendirilmesi için istem aranmaz (CMK m. 239). Katılma davayı durdurmaz, zira davanın asıl takipçisi Cumhuriyet savcısıdır. Tarihi belirlenmiş olan duruşma ve yargılama usulüne ilişkin diğer işlemler vaktin darlığından dolayı katılan kimse çağrılmayacak veya kendisine haber verilemeyecek olsa bile belirli gününde yapılır (CMK m. 240). Katılmadan önce verilmiş olan kararlar katılana tebliğ edilmez. Bu kararlara karşı kanun yoluna başvurabilmesi için Cumhuriyet savcısı için öngörülen sürenin geçmesiyle katılan da başvuru hakkını kaybeder (CMK m. 241). Katılan, bir muhakeme hukuku süjesi olarak Cumhuriyet savcısından bağımsız biçimde denetim muhakemesi yoluna gidebilir. Katılma hakkı, kişiye sıkı surette bağlı haklardan olduğundan, katılan, vazgeçerse veya ölürse katılma hükümsüz kalır. Mirasçılar, katılanın haklarını takip etmek üzere davaya katılabilirler (CMK m. 243). Henüz katılma hakkı doğmadan katılmadan vazgeçilemez. Katılma dar anlamda kovuşturma evresinde olabildiğine göre, bu ihtimal ancak soruşturma evresi bakımından söz konusudur. Soruşturma aşamasında henüz kullanılabilecek bir hak bulunmadığından, burada teknik anlamda vazgeçmeden de söz edilemez. Başka bir deyişle, henüz doğmamış olan katılma hakkının kullanılmayacağına bildirilmesine rağmen, bilahare kovuşturma aşamasında katılma talebinde bulunmak ve katılan sıfatını almak mümkündür. Kamu davası açıldıktan sonra ise, artık doğmuş bulunan katılma hakkının kullanılmasından vazgeçmek ya da katılan sıfatını aldıktan sonra bunun geri alınması mümkündür. Ancak vazgeçme veya geri alma üzerine yeniden katılma talebinde bulunulamaz.

SANIK VE MÜDAFİ ŞÜPHELİ VE SANIK

Genel Olarak Ceza Muhakemesi Kanununun 2. maddesinde de belirtildiği gibi, iddianamenin kabulünden hükmün kesinleşmesine kadar (kovuşturma boyunca), suç şüphesi altında bulunan kişiye sanık denir (CMK m.2/b). Soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişiye ise şüpheli denilmektedir (CMK m.2/a). Şüpheli ve sanık, kendisi hakkında gerçekleştirilen muhakemeye boyun eğmek ve gerektiğinde rızası hilafına olsa bile, örneğin; tutuklama gibi kişisel özgürlüğüne, kan örneği alma gibi vücut bütünlüğüne karşı yapılacak müdahalelere katlanmak zorunda olması bakımından kamusal cebrin konusunu teşkil etmektedir. Şüpheli ve sanığın baştan suçsuz kabul edilmesi de söz konusu değildir. O ne masumdur ne de suçludur. Şüpheli ve Sanığın Hakları Ceza muhakemesine katılan şüpheli ve sanığın, süjelik durumundan kaynaklanan birtakım hakları ve yükümlülükleri bulunmaktadır.

Haklarını ve İsnadı Öğrenme Hakkı Şüpheli veya sanığa hakları, soruşturma ve kovuşturma makamlarıyla ilk defa temas kurduğu, yakalandığı andan itibaren bildirilmeye, anlatılmaya ve öğretilmeye başlanacaktır. Esas hakkında ifade veya sorguya başlamadan önce de ne ile suçlandığının şüpheli veya sanığa bildirilmesi gerekmektedir. Bu bildirim kimlik konusundaki sorgudan sonra ve fakat mutlaka esasa ilişkin ifade veya sorguya başlamadan önce yapılacaktır. Müdafiden Yararlanma Hakkı Şüpheli ve sanık muhakemenin her aşamasında müdafî yardımından faydalanacağı için (CMK m. 149), ifade ve sorgudan önce de müdafî yardımına başvurması engellenemez. Yakınlarına Haber Verme Hakkı Yakalama, gözaltına alma, gözaltı süresinin uzatılması gibi, şüpheli ve sanığın özgürlüğünü kısıtlama sonucu doğuran her işlemde sonra, bir yakınına veya belirlediği bir kişiye derhal haber verilecektir (Anayasa m. 19/7; CMK m. 95, 147/1-d; YİGY m. 8). Yüklenen Suç Hakkında Açıklamada Bulunmama (Susma) Hakkı Şüpheli veya sanığa, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu söylenir (CMK m. 147/1-e). Bu hakkın bildirilmesi, devletin soruşturma organlarıyla muhtemelen ilk defa bu vesileyle karşı karşıya gelmiş bulunan hakları konusunda belki de ilk defa bu şekilde haberdar olacak şüphelinin kolluktaki ifadesinde daha da önemlidir. Şüpheli veya sanığın susma hakkını biliyor olması, bunun bildirilmesine engel teşkil etmez. Şüpheli veya sanığın bu yöndeki bilgisi hakkında görevlide kesin bir kanaat oluşmuş olsa ya da durumun böyle olduğu imkânı bulunsa bile, bu, susma hakkının öğretilmesini gereksiz kılmaz. Delil Toplanmasını Talep Hakkı Şüpheli veya sanığın şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteme hakkı bulunduğu hatırlatılmalıdır. Ayrıca, aleyhindeki şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak, aleyhindeki delilleri çürütmek ve lehine olan hususları ileri sürmek imkânı şüpheli veya sanığa tanınır. Lekelenmeme Hakkı Lekelenmeme hakkı, mahkûmiyet hükmü kesinleşinceye kadar şüpheli veya sanığın suçlu sayılmamasını ifade eder. Suçlu sayılmama, öncelikle suçlu muamelesi görmemeyi ve lekelenmemeyi gerektirir. Bu nedenle, delillerin henüz yeterli suç şüphesini ortaya koymadığı soruşturma evresi gizlidir (CMK m. 157). Kaldı ki, bu gizlilik, savunmaya karşı ileri sürülemeyecektir. Çünkü gizlilik, savunmaya zarar vermemek koşuluyla kabul edilmiştir. Şüpheli ve Sanığın Yükümlülükleri Susma hakkına sahip bulunan şüpheli veya sanığın, kendisi hakkında yürütülen muhakemeye aktif olarak katkıda bulunma yükümlülüğü söz konusu değildir. Bununla birlikte, genel olarak katlanma yükümlülüğü olarak ifade edebileceğimiz bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Hazır Bulunma Yükümlülüğü Ceza muhakemesi işlemlerinde hazır bulunma, şüpheli veya sanık açısından hem bir hak hem de yükümlülüktür. Ancak, şüpheli veya sanığın hazır bulunmaya zorlanabilmesi, ceza muhakemesi işlemlerine aktif olarak katılmasını gerektirmemektedir. Hazır bulunması gereken işlemler için, şüpheli veya sanık, kural olarak davetiye ile çağrılır. Bazen, çağrı olmaksızın da, şüpheli veya sanık zorla getirilebilir. Hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunan şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine karar verilebilir (CMK m. 146/1). Ayrıca, iddianame çağrı kâğıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunur ve bu çağrı kâğıdına, mazereti olmaksızın gelmediğinde sanığın zorla getirileceği yazılır (CMK m. 176). Buna rağmen, duruşmada hazır bulunmayan sanığın zorla getirilmesine karar verilebilecektir (CMK m. 193/1). Bazı İşlemlere Katlanma Yükümlülüğü Şüpheli veya sanığın bazı ceza muhakemesi işlemlerine katlanma yükümlülüğü bulunmaktadır. Şüpheli veya sanığın katlanma yükümlülüğünün bulunduğu işlemlerin önemli bir kısmı koruma tedbirleriyle ilgilidir (CMK m. 90 vd.). Şüpheli veya sanık, hukuka uygun hak ve özgürlük kısıtlamalarına karşı koyamaz. Şüpheli veya sanığın bu konuda iradesinin bir önemi bulunmamaktadır; onun iradesine rağmen koruma tedbirlerine başvurulabilir.

Kimliği, Ekonomik ve Kişisel Durumu Hakkında Bilgi Verme Yükümlülüğü İfade alma ve sorgunun başlangıcında şüpheli veya sanığın kimliği saptanır (CMK m. 147/1-a). Genellikle bu aşamaya kadar şüpheli veya sanığın kimliği belirlenmiş olacağından, bu işlem asıl olarak, ifadesi alınacak veya sorgulanacak kişinin ifadesi alınması veya sorgulanması gereken şahıs olup olmadığının tespiti amacıyla yönelik olacaktır. İfade ve Sorgu Şüpheli veya sanık, savunmasını asıl olarak ifade verirken veya sorgulanırken yapmaktadır. Bu nedenle şüpheli veya sanığın ifade veya sorgu esnasında fiziksel ya da ruhsal yönden normal olmayan bir halde bulunması, sorgulamanın normal şartlarda cereyanını imkânsız kılacaktır. Bilgisine başvurmadan önce şüpheli veya sanığın ifade vermeye veya sorgulanmaya ehil olup olmadığının araştırılması, ifade ve sorgunun sıhhati ve geçerliliği açısından önemlidir.

İfade ve sorguların tutanağa geçirilmesi gerekmektedir İfade Alma ve Sorguda Yasak Usuller Ceza muhakemesi, her ne pahasına olursa olsun gerçeğin araştırılması şeklinde bir ilke tanınamaktadır. Başka bir deyişle, maddi gerçeğin araştırılması ilkesine günümüzde mutlak bir değer tanınmamakta olup, maddi gerçeğin sınırsız surette araştırılmasının pek çok kişisel ve toplumsal değeri tahrip edeceği kabul edilmektedir. CMK 148. madde, ifade almada veya sorguda başvurulmaması gereken ve bazen kanunlara göre suç oluşturacak olan yasak usulleri göstermektedir. Maddeye göre; şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz (CMK m. 148/1). Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez (CMK m. 148/2). Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez (CMK m. 148/3).

Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz (CMK m. 148/4). Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir (CMK m. 148/5). MÜDAFİ Genel Olarak Ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığın savunmasını yapan avukata müdafî denilmektedir. Bir başka deyişle, ceza soruşturmasını yürüten resmi organlar önünde, şüpheli ve sanığı fiili ve hukuki açıdan koruyan, ilgili hukuk normlarında öngörülen niteliklere sahip kişi müdafidir. Hukuk sistemimizde kural olarak bir müdafin hukuki yardımından faydalanmak zorunlu değildir. Dolayısıyla şüpheli veya sanık bir müdafin hukuki yardımını almaksızın da savunma yapabilir. Ancak aşağıda ayrı bir başlık altında incelenecek olan zorunlu müdafilik halleri, bu genel kuralın istisnasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu istisnai hallerde şüpheli veya sanığın bir müdafin hukuki yardımından faydalanması zorunludur. Müdafiden faydalanmak bakımından şüpheli ve sanığın sahip olduğu hak, adil yargılanma hakkının en önemli gereklerindedir. Müdafisiz gerçekleşen bir muhakeme çoğu zaman eksik bir muhakemedir.

Müdafî Seçimi ve Görevlendirilmesi Ceza muhakemesinde kural olarak şüpheli veya sanık kendisi müdafini seçer. Aynı zamanda asgari ücret tarifesinin altında olmamak kaydıyla, aralarında serbestçe belirledikleri müdafilik ücretini de müdafîye şüpheli veya sanık öder. Bu tür durumlarda “seçilmiş müdafilik” söz konusu olur (CMK m. 150/1). Buna karşın bazen şüpheli veya sanık bir müdafin hukuki yardımından faydalanmak istemesine rağmen ekonomik olarak müdafî seçebilecek durumda olmayabilir. Bu durumda şüpheli veya sanığa hukuki yardımda bulunmak üzere baro tarafından bir müdafî atanır (CMK m. 150/1). Bu şekilde baro tarafından atanan müdafîye atanmış müdafî, bu kuruma da “atanmış müdafilik” denilir. Kural olarak şüpheli veya sanık bir müdafî yardımından faydalanıp faydalanmamak konusunda serbesttir. Ancak bazı hallerde şüpheli veya sanığın bir müdafin yardımından faydalanması kanun koyucu tarafından zorunlu görülmüş olabilir. İşte bu hallerde zorunlu müdafilik söz konusu olur. Zorunlu müdafilik kavramı, şüpheli ve sanığın özel durumu dolayısıyla ve kural olarak iradesinin bir önemi olmaksızın, kendisinin bir müdafî yardımından faydalandırılmasını ifade etmektedir.

Müdafin Yetkileri Müdafin savunma görevini gereğince yerine getirebilmesi için suçlama ile leh ve aleyhteki delillerin bilgisine sahip olması gerekir. Bu bağlamda müdafin dosya inceleme, şüpheli veya sanıkla görüşme ve yazışma, muhakeme işlemlerinde hazır bulunma, doğrudan soru sorma ve kanun yoluna başvurma yetkileri vardır. Dosya İnceleme ve Örnek Alma Yetkisi Müdafî, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini alabilir (CMK m.153/1). Müdafin dosyayı inceleme yetkisini kullanması, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürecekse Cumhuriyet savcısının talebi ve sulh ceza hâkiminin kararıyla soruşturma evresinde bu yetki, 153. maddenin ikinci fıkrasında sayılan suçlarla ilgili olarak, kısıtlanabilir(CMK m.153/2). Şüpheli ve Sanıkla Görüşme ve Yazışma Yetkisi Müdafî ile şüpheli veya sanığın iddiaya karşı ortak ve etkin bir antitez hazırlayabilmeleri için birbirleriyle iletişim halinde olmaları gereklidir. Hazır Bulunma Yetkisi Şüpheli veya sanık hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında müdafin hukuki yardımından yararlanma hakkına sahiptir. Soruşturma evresinde savunmayı engellemek koşuluyla gizlilik ilkesi geçerli olduğundan müdafin hangi işlemlerde hazır bulunabileceği yasa koyucu tarafından belirlenmiştir.

Doğrudan Doğruya Soru Sorma Yetkisi Müdafî, duruşma sırasında sanığa, katılana, tanıklara,

bilirkişilere ve duruşmaya çağırılmış diğer kişilere, duruşma disiplinine uygun olarak doğrudan soru yöneltebilir (CMK m. 201/1). Kanun Yoluna Başvurma Yetkisi Kuralı olarak müdafî, şüpheli veya sanığın açık arzusuna aykırı olarak kanun yoluna başvuramaz. Bir başka deyişle müdafî şüpheli veya sanığın iradesine aykırı olmamak koşuluyla kanun yollarına başvurabilir (CMK m. 261).

HÂKİM

Hâkim, kolektif bir faaliyet olan ceza muhakemesinde, iddia ve savunma makamlarının yardımıyla, ortaya konulan delillere dayanarak verdiği veya oyuyla katıldığı hükümle uyuşmazlığı çözüme kavuşturan yargılama makamı süjesidir. Bir kimsenin yargılama makamını işgal edebilmesi için üç önemli şart gereklidir: Atanma, göreve başlama ve ehliyet. İlk derece mahkeme hâkimlerinin ne şekilde atanacağı Hâkimler ve Savcılar Kanununda (HSK) düzenlenmiştir. Soruşturmada Görevli Yargılama Makamı Olarak Sulh Ceza Hâkimliği Kanunkoyucu, kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemek amacıyla sulh ceza hâkimliğini ihdas etmiştir. En yalın haliyle sulh ceza hâkimi, soruşturma sırasında gerekli olan yargılama makamı kararlarını vermekle görevli hâkimdir. Sulh ceza hâkimliğinin yargı çevresi, buldukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırlarıdır Hâkimin İddia Makamı Olarak Görev Yapması (Zorunlu Savcılık) Kanunkoyucu da, ortaya çıkabilecek zaruri durumlarda sulh ceza hâkiminin Cumhuriyet savcısı gibi tüm soruşturma işlemlerini yapabilmesini hüküm altına almıştır. Buna göre; “suçüstü hali ile gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, Cumhuriyet savcısına erişilemiyorsa veya olay genişliği itibarıyla Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşıyorsa, sulh ceza hâkimi de bütün soruşturma işlemlerini yapabilir (CMK m.163/1).” Dolayısıyla yargılama makamı olan hâkim, bu sayılan hallerde istisnai olarak iddia makamının görevini yerine getirmektedir. Sulh ceza hâkiminin kanunda belirtilen koşulların gerçekleşmesine bağlı olarak Cumhuriyet savcısı gibi hareket etmesi ve soruşturma işlemlerini gerçekleştirme, doktrinde “zorunlu savcılık” olarak ifade edilmektedir. Zorunlu savcılık hallerinde, kolluk amir ve memurları, sulh ceza hâkimi tarafından emredilen tedbirleri alır ve araştırmaları yerine getirirler (CMK m.163/2). Hâkimin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı Hâkimin bağımsızlığı, onun genel olarak herhangi bir kişi veya kuruma bağlı olmamasını, hiçbir kişi veya kurumdan emir almamasını ifade eder. Bu bağlamda hâkimin bağımsızlığı belirli uyuşmazlıklar bakımından değil; genel olarak tüm uyuşmazlıklar bakımından ortaya çıkan soyut nitelikli bir özelliktir. Dolayısıyla hâkimin bir uyuşmazlıkta bağımsız olması bir başka uyuşmazlıkta ise bağımsız olmaması diye bir şey söz konusu olmaz. Hâkim genel olarak ya bağımsızdır ya da değildir. Hâkimin tarafsızlığı, hâkimin önüne gelen olayda taraflardan birisinin yanında yer almamasını, karar verirken bir tarafa meyletmemesini ifade eder.

Hâkimin davaya bakmasının yasak olduğu ve tarafsızlığından şüpheye düşülebilecek haller kanunkoyucu tarafından CMK’da özel olarak düzenlenmiş ve böylelikle hâkimlerin tarafsızlığını sağlamaya yönelik önemli teminatlar getirilmiştir (CMK m.22 vd). Kanunkoyucu, hâkimin davaya bakmasının yasak olduğu haller dışında, tarafsızlığını şüpheye düşürecek hallerin de ortaya çıkabileceğini öngörmüştür. Ancak davaya bakmasının yasak olduğu haller gibi bunları tek tek, tahdidi olarak saymamış; sadece genel bir ifade kullanmayı tercih etmiştir Hâkimin yasak olduğu sebeplerden farklı olarak tarafsızlığını şüpheye düşürecek sebepler bakımından iki aşamalı bir denetim yapılır. Birinci olarak hâkimin tarafsızlığını tehlikeye düşürecek ileri sürülen sebebin varlığı tespit edilir. İkinci olarak ise bu sebep var ise hâkimin tarafsızlığını etkileyip etkilemeyeceğine bakılır. Gerek görevden yasak olduğu hallere bağlı olarak gerekse tarafsızlığından şüpheye düşüren sebeplere bağlı olarak hâkimin reddi istenebilir. Nitekim CMK’nın 24. maddesinde bu husus açıkça ifade edilmiştir. Buna göre; hâkimin davaya bakamayacağı hallerde reddi istenebileceği gibi, tarafsızlığını şüpheye düşürecek diğer sebeplerden dolayı da reddi istenebilir. Cumhuriyet savcısı; şüpheli, sanık veya bunların müdafii; katılan veya vekili, hâkimin reddi isteminde bulunabilirler. Bunlardan herhangi biri istediği takdirde, karar veya hükme katılacak hâkimlerin isimleri kendisine bildirilir (CMK m.24). Hâkimin yasak olduğu sebeplere bağlı olarak red talebinde bulunulması mümkündür. Buna karşın kanunkoyucu tarafsızlığından şüpheye düşüren sebeplere bağlı olarak hâkimin reddi talebinde bulunabilmek için belirli süreler öngörmüştür Hâkim, görevden yasak olduğu veya tarafsızlığından şüpheye düşürecek nedenlere bağlı olarak reddi istenebileceği gibi kendisi de görevden çekinebilir.

CEZA MAHKEMELERİ

Adli yargı ilk derece genel ceza mahkemeleri, asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleridir. Bu genel mahkemeler dışında özel kanunla kurulan diğer ceza mahkemeleri de söz konusu olabilir (Teşkilat Kanunu m.8). Ceza mahkemeleri, her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak

Adalet Bakanlığınca kurulur. Kanunkoyucunun değerlendirmesine göre, kural olarak ağır nitelikteki suçları ağır ceza mahkemesi, diğer suçları asliye ceza mahkemesi yargılar. Ortak yüksek görevli mahkeme, görev ve yargı çevresi bakımından değerlendirilen en az iki mahkemenin üstünde yer alan mahkemeyi ifade etmektedir. Yüksek görevli mahkeme belirlenirken mahkemelerin sadece görevleri dikkate alınırken, ortak yüksek görevli mahkeme belirlenirken hem görev hem de sonrasında yargı çevresi kıstas olarak dikkate alınır. Sulh ceza mahkemelerinin kaldırılması ve ceza mahkemelerinin asliye ve ağır ceza diye ikili olarak ayrılması üzerine, ortak yüksek görevli mahkeme, her durumda Bölge Adliye Mahkemesi veya Yargıtay olacaktır.

Görev (Madde Yönünden Yetki) ve Yetki (Yer Yönünden Yetki) Görev, ceza mahkemelerinin hangi tür suçları yargılayacağını belirler. Ceza mahkemelerinin görevi belirlenirken, suçun ağırlığı ve niteliği ölçütleri esas alınmıştır. Kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere asliye ceza mahkemelerince bakılır (Teşkilat Kanunu m.11). Ağır ceza mahkemeleri, Teşkilat kanunu m.12’de sayılan suçlar dolayısıyla açılan davalar ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla görevlidir. Kanun görev kurallarını belirlemekle birlikte, bu kurallar bakımından bazı istisnalara da yer vermiştir. Bu hallerde uyuşmazlıklar, esasen görevli olmayan, ancak istisnai durum nedeniyle görevli hale gelen mahkemelerde görülebilmektedir.

Bu istisnaların ilki, cezai uyuşmazlıklar arasında dar bağlantı bulunmasına ilişkindir. Eğer cezai uyuşmazlıklar arasında kanunda belirtilen türde bir bağlantı varsa ve bu uyuşmazlıklara ilişkin davaların birlikte görülmesinde bir menfaat söz konusuysa; bu durumda bağlantılı davalar birleştirilebilir. Görev kurallarının ikinci istisnası, duruşmada suçun hukuki niteliğinin değiştiği gerekçesiyle görevsizlik kararı verilememesine ilişkindir. yüksek görevli mahkeme, duruşma sırasında, yargılamanın daha aşağı görevli bir mahkemeye ait olduğu gerekçesiyle görevsizlik kararı veremez. Nitekim CMK m.6’da; “duruşmada suçun hukuki niteliğinin değiştiğinden bahisle görevsizlik kararı verilerek dosya alt dereceli mahkemeye gönderilemez” denilmektedir. Yetki, cezai uyuşmazlığı neredeki ceza mahkemesinin çözüme kavuşturacağını ifade eder. Ceza mahkemelerinin yetkisi, kendilerine düşen coğrafi alanla sınırlıdır. Mahkemelerin yer yönünden yetkisi, “yargı çevresi” kavramı ile ifade edilmektedir. Kural olarak, ceza mahkemelerinin yargı çevresi, buldukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırlarıdır. Türkiye’de işlenen suçlarda genel kural, suçun işlendiği yer mahkemesinin yetkili olmasıdır (CMK m.12). Suçun işlendiği yer belli değilse özel yetki kuralları uygulanarak yetkili mahkeme belirlenecektir. Buna göre;

- 1) Suçun işlendiği yer belirlenemiyorsa şüphelinin veya sanığın yakalandığı yer,
- 2) şüpheli veya sanık yakalanmamışsa yerleşim yeri,
- 3) şüpheli veya sanığın Türkiye’de yerleşim yeri yoksa Türkiye’de son adresinin bulunduğu yer,
- 4) yetkili mahkemenin bu şekilde de belirlenmesi mümkün olmamışsa ilk usul işleminin yapıldığı yer mahkemesi yetkili olacaktır. (CMK m.13).

CMK’da yetki kurallarına ilişkin istisnalar da öngörülmüştür. Birinci istisna davalar arasında bağlantı bulunmasına ilişkindir. İki cezai uyuşmazlık arasında bir bağlantı varsa; bu davalar yetkili mahkemelerden herhangi birinde birleştirilebilir Yetki kurallarının ikinci istisnası, davanın nakline ilişkindir. Bazı hallerin varlığı davanın yetkili olmayan bir mahkemeye nakledilmesine neden olabilir. Yetki kurallarının bir diğer istisnası da istinabedir. İstinabe, yetkili mahkemenin, görmekte olduğu uyuşmazlığa ilişkin olarak, kendi yetki alanı dışında yapılması gereken bir muhakeme işleminin yapılmasını, işlemin yapılacağı yerdeki mahkemesinden istemesidir. Uyuşmazlıklar Arası Bağlantı Uyuşmazlıklar arası bağlantılar öncelikle tek tip (tek yönlü) bağlantı ve karışık (çok yönlü) bağlantı olarak ikiye ayrılır. Aralarında bağlantı bulunan uyuşmazlıklardan her ikisi de ceza muhakemesinin alanına giriyorsa ve cezai nitelikteyse, bu tür bağlantıya tek tip (tek yönlü) bağlantı denir. Eğer aralarında bağlantı olan uyuşmazlıklardan birisi ceza muhakemesinin kapsamındayken diğeri başka bir yargı koluna ait ise (örneğin hukuki veya idari yargının görev alanına giriyorsa), bu durumda uyuşmazlıklar arasındaki bağlantı karışık (çok yönlü) bağlantıdır.

Ceza muhakemesi bağlamında, sadece cezai nitelikteki uyuşmazlıklar arasındaki bağlantıyı ifade eden tek tip (tek yönlü) bağlantı da kendi içerisinde ikiye ayrılır. Bu bağlamda kanunun tanımladığı nitelikteki tek tip bağlantılar dar bağlantı; kanunun tanımlamadığı nitelikteki bağlantılar ise geniş bağlantı olarak ifade edilmektedir. Kanunun tanımladığı türdeki bağlantıyı ifade eden dar bağlantı, CMK’nın 8. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre; bir kişi, birden fazla suçtan sanık olur (sübjektif bağlantı) veya bir suçta her ne sıfatla olursa olsun birden fazla sanık bulunursa (objektif bağlantı) bağlantı var sayılır. CMK m.9’a göre; (dar) bağlantılı suçlardan her biri değişik mahkemelerin görevine giriyorsa, bunlar hakkında birleştirilmek suretiyle yüksek görevli mahkemede dava açılabilir. CMK m.10’a göre ise; kovuşturma evresinin her aşamasında, bağlantılı ceza davalarının birleştirilmesine veya ayrılmasına yüksek görevli mahkemece karar verilebilir. Birleştirilen davalarda, bu davaları gören mahkemenin tabi olduğu yargılama usulü uygulanır. İşin esasına girdikten sonra ayrılan davalara aynı mahkemede devam olunur. Geniş bağlantıya ilişkin

düzenlemeye ise CMK m.11'de yer verilmiştir. Buna göre; mahkeme, bakmakta olduğu birden çok dava arasında bağlantı görürse, bu bağlantı 8 inci maddede gösterilen türden olmasa bile, birlikte bakmak ve hükme bağlamak üzere bu davaların birleştirilmesine karar verebilir. Karışık bağlantının olduğu uyuşmazlıklarda, cezai uyuşmazlığın çözümü diğer yargı koluna ait bir uyuşmazlığın çözümüne bağlıysa; kural olarak ceza mahkemesi iki şekilde hareket edebilir. Birincisi, diğer yargı kolunun kapsamına giren uyuşmazlığı, cezai uyuşmazlığın çözümü bakımından gerekli olduğu ölçüde, nispi olarak çözerek, sonrasında cezai uyuşmazlığı çözüme kavuşturur. durumda ikinci olarak ise, ceza mahkemesi, diğer yargı kolunda dava açılmasını sağlayarak veya daha önceden açılmış davanın sonuçlanmasını bekleyerek, verilecek karara göre cezai uyuşmazlığı çözüme kavuşturur. Bu durumda ceza mahkemesinin diğer yargı koluna giren uyuşmazlığı bekletici mesele yapması söz konusudur.

Tüm koruma tedbirleri bakımından geçerli bazı ortak özellikler Tüm koruma tedbirleri bakımından geçerli bazı ortak özellikler: Yasallık, geçicilik araç oluş, gecikmede tehlike, görünüşte haklılık, oranlılık, bir karara dayanma olarak sayıla bilir. Bazı koruma tedbirlerine karar vermeye kural olarak hâkim, gecikmede sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı yetkilidir. Örneğin postada elkoyma (CMK m. 129/1), telekomünikasyon yoluyla iletişimin dinlenmesi ve kayda alınması (CMK m. 135/1), mobil telefonun yerinin tespiti (CMK m. 135/5). Bazı koruma tedbirlerine karar verme yetkisi Cumhuriyet savcısına ve kolluğa aittir. Örneğin gözaltı (CMK m. 91/1, 91/4). Bazı koruma tedbirlerine ise, hâkim ve Cumhuriyet savcısı yanında, Cumhuriyet savcısına ulaşılamayan hallerle sınırlı olmak üzere, kolluk amiri de yetkilidir. Örneğin arama (CMK m. 119/1), elkoyma (CMK m. 127/1). YAKALAMA Yakalamaya kural olarak kolluk yetkili iken, yakalanan kişinin gözaltına alınmasına Cumhuriyet savcısı karar verebilir. Bazı suçlarda suçüstü halinde kolluğun gözaltına alma yetkisi de bulunmaktadır. Yakalama işlemi zorunlu olarak kişinin gözaltına alınmasını gerektirmemektedir. Yakalanan kişi Cumhuriyet savcısının kararıyla gözaltına alınabileceği gibi, yine Cumhuriyet savcısının kararıyla serbest de bırakılabilir. Yakalama, hâkim kararı olmaksızın şüphelinin özgürlüğünün kısıtlanması, gözaltına alınıp alınmayacağı hususunda bir karar verilmeye kadar denetim ve gözetim altında tutulmasıdır. Yakalama kaçmayı, kaçanı engelleme yetkisi veren bir koruma tedbiri olup; bunu sağlayacak ölçüde zor kullanma yetkisini de içermektedir. Yakalamanın belli bir şekli yoktur, kişinin hareket özgürlüğünün kaldırılması yeterlidir. Yakalanacağına kişiye önceden bildirilmesi gerekmez. Kanun, bazı durumlarda herkese yakalama yetkisi vermektedir (CMK m. 90/1). Bu durumda kolluğun da yakalama yetkisi bulunmaktadır. Bazı hallerde ise sadece kolluğun yakalama yetkisi bulunmaktadır. Kolluk görevlileri, herkesin yakalama yapabildiği hallerde yetkili oldukları gibi; tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, Cumhuriyet savcısına veya amirlerine başvurma olanağı bulunmadığı takdirde, yakalama yetkisine sahiptirler (CMK m. 90/2). Yakalanan kişiye kural olarak kelepçe takılmaz. Bununla birlikte, yakalanan veya tutuklanarak bir yerden diğer bir yere nakledilen kişilere, kaçacaklarına ya da kendisi veya başkalarının hayat ve beden bütünlükleri bakımından tehlike arz ettiğine ilişkin belirtilen varlığı hallerinde kelepçe takılabilir (CMK m. 93). Yakalanan kişinin çocuk olması halinde ise, zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılması yasaktır. Ancak; zorunlu hallerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlem alınabilir (ÇKK m. 18). Yakalanan kişiye, kanuni hakları kolluk tarafından derhal bildirilecektir. Kolluk, haklarını bildirmeden önce, yakalanan kişinin kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri almalıdır (CMK m. 90/4; YİGY m. 6/2). Böylece, zarar verecek her türlü araçtan kendisi arındırıldıktan sonra, şüpheliye hakları bildirilecektir. CMK'nın 90. maddesi çerçevesinde yakalama fiili bir durum olup, herhangi bir karara veya emre dayanmaz. Buna karşılık, müzekkereli yakalama olarak da ifade edilen ve 90. madde kapsamı dışında kalan hallerde kişinin yakalanabilmesi için bir yakalama emri çıkarılması gerekmektedir. Soruşturma evresinde hâkim kararıyla iki durumda yakalama emri çıkarılabilmektedir:

• İlk olarak, çağrı üzerine gelmeyen veya bulunduğu yer bilinemediği için çağrı yapılamayan şüpheli hakkında, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir.

• İkincisi ise, itiraz mercii tarafından düzenlenen yakalama emridir.

Cumhuriyet savcısı tarafından tutuklanma istemiyle sulh ceza hâkimine sevk edilen şüpheli tutuklanmaz ise, tutuklama isteminin reddine ilişkin bu karara Cumhuriyet savcısı tarafından itiraz üzerine, itiraz mercii şüphelinin tutuklanması gerektiği görüşünde ise, itiraz incelemesi sırasında hazır bulunmayan şüpheli hakkında öncelikle bir yakalama emri düzenlemek zorundadır (CMK m. 98/1, 271/4). Bu yakalama emri üzerine yakalanan kişi itiraz mercii huzuruna çıkarılır ve koşulları varsa tutuklanabilir. Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri re'sen veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim veya mahkeme tarafından düzenlenir (CMK m. 98/3). Hâkim veya mahkeme tarafından verilen yakalama emri üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalanan kişi, en geç 24 saat içinde yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkarılmalıdır.

GÖZALTI

Gözaltına alma; Kanunun verdiği yetkiye göre, yakalanan kişinin hakkındaki işlemlerin tamamlanması

amacıyla, yetkili hâkim önüne çıkarılmasına veya serbest bırakılmasına kadar kanuni süre içinde sağlığına zarar vermeyecek şekilde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp alıkonulmasını ifade etmektedir (YİGY m. 4/1). Gözaltına alınan kişi nezarethaneye konur. Gözaltına alma, yakalamaya bağlı fakat yakalamadan bağımsız bir koruma tedbiridir. Yakalama işlemi zorunlu olarak kişinin gözaltına alınmasını gerektirmemektedir. Yakalanan kişi Cumhuriyet savcısının kararıyla gözaltına alınabileceği gibi, yine Cumhuriyet savcısının kararıyla serbest de bırakılabilir. CMK m. 91/4'de sayılan suçların suçüstü hallerine mahsus olarak kolluğa tanınan gözaltı yetkisi dışında, yakalanan kişinin gözaltına alınmasına ancak Cumhuriyet savcısı karar verebilir Gözaltı kararı verilmesi;

- Gözaltına alma tedbirinin soruşturma yönünden, yani suçun ve faillerin araştırılması bakımından zorunlu olmasına,

- Kişinin suçu işlediği şüphesini gösteren somut delillerin varlığına bağlıdır (CMK m. 90/2).

Yakalanan kişi, gözaltına alınmasını gerektirecek bir nedenin tespit edilememesi veya yakalama sebebinin ortadan kalkması halinde Cumhuriyet savcısının emri ile kolluk tarafından derhal salıverilir (YİGY m. 17/1). Gözaltı süresi bireysel suçlarda yakalama anından itibaren 24 saattir (CMK m. 91/1; YİGY m.13/2). Ancak yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu olan süre, gözaltı süresine dâhil değildir. Yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu süre ise 12 saati geçemeyecektir. Böylece gözaltı süresi, yakalama anından itibaren otuzaltı saati geçemeyecektir (CMK m. 91/1; YİGY m.13/2). Aralarında iştirak iradesi bulunmasa da üç veya daha fazla kişi tarafından işlenebilen toplu suçlarda (CMK m. 2/1-k), delillerin toplanmasındaki güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle, gözaltı süresi üç gün daha uzayabilmekte ve toplamda dört güne çıkabilmektedir.

Cumhuriyet başsavcıları veya görevlendirecekleri Cumhuriyet savcıları, adli görevlerinin gereği olarak, gözaltına alınan kişilerin bulundurulacakları nezarethaneleri, varsa ifade alma odalarını, bu kişilerin durumlarını, gözaltına alınma neden ve sürelerini, gözaltına alınma ile ilgili tüm kayıt ve işlemleri denetler, sonucunu Nezarethaneye Alınanlar Defterine kaydederler (CMK m. 92). Yakalama ve Gözaltına İlişkin Ortak Hususlar Yakalama işlemine, gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, yakalanan kişi, müdafii veya kanuni temsilcisi, eşi ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımları, hemen serbest bırakılmayı sağlamak için sulh ceza hâkimine başvurabilir. YİGY, çocukların yakalanması ve gözaltına alınması bakımından özel ve sınırlı bir düzenleme öngörmektedir (YİGY m. 19).

TUTUKLAMA

Tutuklama, suç işlediğine dair hakkında kuvvetli şüphe bulunan kişinin özgürlüğünün kesin hükümden önce yargılama makamı kararıyla geçici olarak kaldırılmasıdır. Tutuklamanın amacı, ceza muhakemesinin yapılabilmesi veya muhtemel bir mahkûmiyet hükmünün infazının sağlanabilmesidir. Koşulları gerçekleşmiş olsa dahi, tutuklama tedbirine başvurulması zorunlu değildir. Tutuklama, ihtiyari bir koruma tedbiridir. Tutuklamanın iki koşulu vardır:

- Kuvvetli suç şüphesinin varlığı
- Tutuklama nedenlerinden birinin bulunması Kuvvetli şüphe, kişinin suçu işlediği hususunda yüksek bir ihtimali gerektirmektedir. Yargılama sonunda sanığın mahkûm olması kuvvetle muhtemel ise, kuvvetli suç şüphesinin varlığından söz edilebilir. Tutuklama için, kamu davası açılabilmesi için gerekli olan yeterli şüpheden daha yoğun bir şüphenin varlığı aranmaktadır.

Kanunda iki tutuklama nedeninden söz edilmektedir:

- Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların bulunması

- Delilleri karartma şüphesi Sayılan tutuklama nedenlerine ek olarak CMK m.100'de TCK'da yer alan bazı suçların işlendiği yönünde kuvvetli şüphe olması durumunda tutuklama nedeninin var sayılacağı düzenlenmiştir.

Bazı hallerde, koşulları gerçekleşmiş olsa bile, tutuklama kararı verilemez (CMK m.100). Örneğin, sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda veya -vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenenler hariç olmak üzere- hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez (CMK m. 100/4). Soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde ise mahkeme tutuklama kararı verebilir (CMK m. 101/1). Soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminin şüphelinin tutuklanmasına karar verebilmesi için Cumhuriyet savcısının istemi aranmaktadır. Şüpheli ve sanığın yokluğunda (giyapta) tutuklama kararı verilmesi kural olarak mümkün değildir. Giyapta tutuklama ancak bir halde kabul edilmiştir. Buna göre, yurt dışında bulunan kaçak hakkında 100. ve sonraki maddeler gereğince, sulh ceza hâkimi veya mahkeme tarafından yokluğunda tutuklama kararı verilebilir (CMK m. 248/5; CMK Yürürlük K. m. 5/2). Tutuklamaya ilişkin her türlü karar, ister sulh ceza hâkimi isterse mahkeme tarafından verilmiş olsun, bu karara itiraz edilebilir.

Kararına itiraz edilen hâkim veya mahkeme itirazı yerinde görmezse, en çok üç gün içinde, itirazı incelemeye yetkili olan mercie kararını gönderir (CMK m. 268/2). Mercii itiraz üzerine verdiği kararlar kural olarak kesindir. Ancak ilk defa merci tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı da itiraz yoluna gidilebilir. Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok

bir yıl olup, zorunlu hallerde bu süre, gerekçesi gösterilmek suretiyle altı ay daha uzatılabilecektir (CMK m. 102/1). Ağır ceza mahkemelerinin görevine giren işlerde tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hallerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç veya bazı suçlarda beş yılı geçemez (CMK m. 102/2). Soruşturma evresinde tutukluluk durumu istem üzerine incelenir. Kovuşturma evresinde ise tutukluluğun devam edip etmeyeceğine hâkim veya mahkeme re'sen inceleyerek karar verir. Bu inceleme her oturumda yapılabileceği gibi, koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da otuzar günlük süreler içinde yapılabilir (CMK m. 108/3).

ADLİ KONTROL

Adli kontrolde, kişi hürriyeti sınırlandırılmaksızın şüpheli veya sanığın denetlenmesi söz konusudur. Adli kontrolün amacı, tutuklama ile aynıdır. Amaç, şüpheli veya sanığın kaçmasını veya delilleri karartmasını önlemek suretiyle muhakemenin sağlıklı bir şekilde yapılmasını sağlamak veya muhakeme sonunda verilecek olan hükmün infazını mümkün kılmaktır. Adli kontrolün şartları, tutuklama ile aynıdır; tutuklamanın şartları somut olayda gerçekleşmelidir. Adli kontrol, tutuklamaya konu olabilecek bütün suçlarda uygulanabilmektedir. Başka bir ifadeyle, tutuklamanın mümkün olduğu bütün suçlarda, tutuklama yerine adli kontrole başvurulabilecektir. Adli kontrol üç halde tutuklamaya seçenek olmayacak şekilde düzenlenmiştir;

- Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de adli kontrole ilişkin hükümlerin uygulanabilecek olmasıdır (CMK m. 109/2).

- Adli kontrol tedbirlerine uyulmaması halinde kişinin tutuklanabilecek olmasıdır.

- Kanunlarda öngörüle tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında birinci fıkradaki süre koşulu aranmaksızın adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.

Adli kontrol tedbiri kapsamında şüpheli veya sanığın tabi olacağı yükümler 109. maddenin üçüncü

fıkrasında sınırlı sayımla gösterilmiştir. Adli kontrol kararını hâkim veya mahkeme verebilir. Karar

vermeye yetkili makam, soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde ise mahkemedir

(CMK m. 110). Adli kontrol tedbirinin uygulanması açısından Kanunda bir üst sınır belirtilmiştir.

Kanunda öngörülen tutukluluk süreleri dolduktan sonra dahi adli kontrol uygulanabilir. Cumhuriyet

savcısı, şüpheli veya sanık, her zaman adli kontrolün kaldırılmasını isteyebilirler (CMK m.110/2, 111)

KORUMA TEDBİRİ OLARAK ARAMA VE ELKOYMA

Arama, suçların işlenmesinin önlenmesi veya şüpheli, sanık veya hükümlünün yakalanması veya delil elde etmek amacıyla belli yerlerde, şüpheli, sanık veya üçüncü kişinin konutunda, işyerinde, kendisine ait diğer yerlerde, üzerinde, eşyasında yapılan arama işlemidir. Arama, birden çok temel hak ve özgürlüğe müdahaleyi gerekli kılan bir koruma tedbiridir. Arama ile konut dokunulmazlığına, özel hayatın gizliliğine, vücut bütünlüğüne ve kişi özgürlüğüne müdahale edilebilmektedir. Bu nedenle arama Anayasada ayrıntılı olarak düzenlenmiştir (Anayasa m. 20, 21). Arama koruma tedbirine bir suçun işlenmesi üzerine başvurulabileceği gibi (adli arama); suçun işlenmesinin önlenmesi amacıyla da başvurulabilir (önleme araması).

ÖNLEME ARAMASI

Önleme araması esas itibarıyla Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun 9. maddesinde düzenlenmektedir. Anılan maddeye göre polis, tehlikenin veya suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla usulüne göre verilmiş sulh ceza hâkiminin kararı veya bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde mülki amirin vereceği yazılı emirle; kişilerin üstlerini, araçlarını, özel kâğıtlarını ve eşyasını arar; alınması gereken tedbirleri alır, suç delillerini koruma altına alarak CMK hükümlerine göre gerekli işlemleri yapar. Konutta, yerleşim yerinde ve kamuya açık olmayan işyerlerinde ve eklentilerinde önleme araması yapılamaz.

ADLİ ARAMA

Aramanın bir tek şartından söz edilebilir. Bu da aramanın konusunu oluşturan kişi veya şeylerin elde edilebileceği hususundaki şüpheden ibarettir. Kanun, aranacak kişinin şüpheli veya sanık olup olmamasına göre, şüphenin yoğunluğunu farklı olarak düzenlemiştir. Arama sadece şüpheli veya sanığa yönelik olarak değil; bu kişiler haricindeki kişilere yönelik olarak da yapılabilir. Ancak aranacak kişinin şüpheli ve sanık dışındaki bir kişi olması halinde, kanun daha yoğun bir şüphe derecesi aramıştır. Arama, suç işleme şüphesi altında olan kişilere yönelik olabileceği gibi, diğer kişiler de aramaya konu olabilirler. Suç işleme şüphesi altında olan kişiler şüpheli veya sanıktır (CMK m. 2/1-a, b). Arama bir karara veya emre dayanmak zorundadır, karar veya emir yazılı olmalıdır (Anayasa m. 20, 21). Kural olarak arama bir hâkim kararı ile olur. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile arama yapılabilir. Hâkim kararı ve Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile yapılan aramada, aramanın kapsamı bakımından bir sınırlama söz konusu değildir. Başka bir deyişle, bu durumda, aramaya konu olan herkesin üstünde, eşyasında, konutunda, işyerinde ve diğer yerlerde arama yapılabilir (CMK m. 119).

Kolluk amirinin yazılı emri üzerine yapılacak aramaya konu olan yerlerin kapsamı, hâkim ve Cumhuriyet savcısına göre sınırlı tutulmuştur. Buna göre, kolluk amiri; konutta, işyerinde ve kamuya açık olmayan kapalı alanlarda arama emri verme yetkisine sahip değildir. Bu yerlerde arama kararı veya emri verme yetkisi sadece hâkime ve Cumhuriyet savcısına aittir. Buna göre kolluk amiri, ancak; kişinin üstünde, eşyasında ve kamuya açık alanlarda arama söz konusu olduğunda emir verebilir. Kural olarak arama gündüz yapılır. Aramanın gündüz yapılması, aramaya gündüz başlanması aramanın gündüz bitirilmesi demektir. Ancak gündüz başlamış olan aramanın gece de devam etmesi mümkündür. Arama işlemi kolluk tarafından icra edilir (CMK m. 119/1). Ancak arama yapılacak yer askeri mahal ise, arama askeri makamlar tarafından yerine getirilir (CMK m. 119/5). Arama sırasında, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmayla ilgisi olmayan ancak, diğer bir suçun işlendiği şüphesini uyandırabilecek bir delil elde edilirse; bu delil muhafaza altına alınır ve durum Cumhuriyet savcılığına derhal bildirilir (CMK m. 138/1).

ELKOYMA

Elkoyma, ceza muhakemesinde delil olabilecek veya müsadere edilebilecek bir malvarlığı değeri üzerinde zilyedin sahip bulunduğu tasarruf yetkisinin kaldırılmasıdır. Tasarruf yetkisi, bazı taşınabilir malvarlığı değerlerinin zilyetten fiilen alınarak Devletin eli altında bulundurulması suretiyle kaldırılabilmesi gibi, malvarlığı değerleri zilyette bırakılarak sadece hukuken tasarrufta bulunabilmesi engellenmek suretiyle de kaldırılabilir. Kural olarak elkoyma bir hâkim kararı ile olur. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile malvarlığı değerlerine elkonabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısına da ulaşamıyorsa, kolluk amirinin yazılı emri üzerine elkoyma işlemi gerçekleştirilebilir. Kolluk amirinin yazılı emri üzerine eşyaya elkonulabilmesi için iki şartın birlikte gerçekleşmesi

gerekir: Gecikmede sakınca olması ve Cumhuriyet savcısına ulaşamaması. Kolluk amirinin yazılı emri üzerine eşyaya elkonulduktan sonra, neden dolayı kendisine ulaşamadığı hususu Cumhuriyet savcılığına derhal bildirilir. Elkoyma karar veya emrinde, elkonulacak eşyanın özellikleri belirtilir. Bazı malvarlığı değerlerine elkonulması kabul edilmemiştir.

Elkonulması yasak olan eşyalar üç başlık altında ele alınabilir: İlk olarak, tanıklıktan çekinme imkânını güvence altına almak amacıyla elkoyma yasağı getirilmek istenmiştir. CMK'nın 126. maddesine göre; şüpheli veya sanık ile 45 ve 46. maddelere göre tanıklıktan çekinebilecek kimseler arasındaki mektuplara ve belgelere, bu kimselerin nezdinde buldukça elkonulamaz. İkinci olarak, savunma hakkının korunması bağlamında bir elkoyma yasağı öngörülmüştür. Buna göre, tutuklu bulunan şüpheli veya sanığın müdafii ile yazışmaları denetime tabi tutulamaz (CMK m. 154). Elkonulamayacak üçüncü grup malvarlığı değerleri, basın araçlarıdır. Anayasanın basın özgürlüğünün korunması amacıyla kabul edilen ilgili hükmüne göre, kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz (Anayasa m. 30).

Elkoymanın icrası, elkoyma işlemi yerine getirmeye yetkili kolluk görevlisi tarafından ilgili malvarlığı değerlerinin talep edilmesi ile başlar. Bu malvarlığı değerlerini yanında bulunduran kişi, istem üzerine bu şeyi göstermek ve teslim etmekle yükümlüdür (CMK m. 124/1). İstem üzerine zilyet tarafından kendi rızasıyla eşyanın teslim edilmesi halinde elkoyma değil muhafaza altına alma söz konusudur. Rıza açıkça olabileceği gibi, elkonulacak eşyanın alınmasına karşı çıkmamak suretiyle zımnî de olabilir. Muhafaza altına alma veya elkoyma tutanağında, zilyedin eşyayı rızası ile teslim edip etmediğinin açıkça belirtilmesi gerekir. İspat aracı olan ya da müsadereye konu olabilecek olan eşya veya malvarlığı değerlerinin güvence altına alınması değişik şekillerde mümkün olabilmektedir. Elkoyma bunlardan sadece birisidir. Bu nedenle genel hüküm olan 123. maddenin başlığı sadece elkoymayı değil, ayrıca muhafaza altına almayı da içermektedir. Muhafaza altına alma işlemi, şekli anlamda bir karar veya izne ihtiyaç göstermemektedir. Bu nedenle 127. maddedeki usulün uygulanması gerekmiyip, doğrudan doğruya eşyanın (delilin) muhafaza altına alınması yeterlidir. 128. madde hükümlerine göre elkonulan eşya veya diğer malvarlığı değerleri, suçtan zarar gören mağdura ait olması ve bunlara delil olarak artık ihtiyaç bulunmaması halinde, sahibine iade edilir (CMK m. 131/2). CMK'nın 123 ve devamı maddelerinde düzenlenen genel elkoyma hükümleri yanında, gerek CMK'da gerekse Anayasa ve Basın Kanununda bazı özel elkoyma çeşitlerine de yer verilmektedir. Özel elkoyma çeşitleri: Taşınmazlara, hak ve alacaklara elkoyma, postada elkoyma, avukat bürolarında elkoyma, şirket yönetimi için kayyım tayini, bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde elkoyma, kaçaklara ilişkin elkoyma ve basılmış eserlere elkoymadır.

KORUMA TEDBİRİ OLARAK GİZLİ SORUŞTURMA YÖNTEMLERİ VE KORUMA TEDBİRLERİ NEDENİYLE TAZMİNAT

Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı görevlendirilmesi ve teknik araçlarla izleme, gizli soruşturma yöntemlerindedir.

TELEKOMÜNİKASYON YOLUYLA YAPILAN İLETİŞİMİN DENETLENMESİ

Telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişim, istihbarat amacıyla, suçun önlenmesi amacıyla denetlenebileceği gibi, işlenmiş olan suçların soruşturma ve kovuşturmasında delil elde etmek amacıyla da denetlenebilir. Kanun'da, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi türleri olarak; iletişimin tespiti, dinlenmesi, kayda alınması ile sinyal bilgilerinin değerlendirilmesine yer verilmiştir (CMK m. 135/1, 6). Ayrıca, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesinin bir diğer çeşidi olarak, mobil telefonun yerini tespit amacıyla denetlemeye alınması (CMK m. 135/5) zikredilebilir. Ancak bu tedbir, ayrı bir iletişimin denetlenmesi çeşidinden çok, iletişimin tespiti ile sinyal bilgilerinin değerlendirilmesinin özel bir uygulama biçimi olarak düşünülebilir. Telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenebilmesi için kuvvetli şüphe sebeplerinin, yani kuvvetli delillerin bulunması gerekmektedir. Ayrıca telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesi dışındaki başka yollarla delil elde etme imkânının bulunduğu durumlarda bu tedbire başvurulmaması gerekir.

Oranlilik ilkesi gereğince, suçu aydınlatmak için birden fazla tedbirin uygulanma imkânının bulunması halinde, öncelikle temel hak ve özgürlüklere en az müdahale oluşturan tedbir tercih edilecektir. Diğer tedbirlere başvurulmuş olsa bile sonuç alınamayacağı hususunda bir beklentinin varlığı halinde de başka suretle delil elde etme imkânının bulunmamasından söz edilmelidir. Kural olarak hâkim kararıyla iletişimin tespiti, dinlenmesi, kayda alınması, sinyal bilgilerinin değerlendirilmesi ve mobil telefonun yerinin tespiti mümkündür (CMK m. m. 135/1, 5). İletişimin tespitine ise, soruşturma aşamasında kural olarak hâkim, kovuşturma aşamasında ise mahkeme karar verecektir (CMK m. 135/6). Hâkimden kastedilen sulh ceza hâkimidir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı da telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesinin bütün türlerine karar vermeye yetkilidir (CMK m. 135/1, 5, 6). Telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesi, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Başkanlığı aracılığıyla yürütülmektedir.

GİZLİ SORUŞTURMACI GÖREVLENDİRİLMESİ

Gizli soruşturmacı görevlendirilebilmesi için somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin, yani kuvvetli delillerin bulunması gerekmektedir. Gizli soruşturmacı görevlendirilmesi dışındaki başka yollarla delil elde etme imkânının bulunduğu durumlarda bu tedbire başvurulmaması gerekir. Böylece, gizli soruşturmacı görevlendirilmesi, diğer delil elde etme yöntemlerine göre ikincil nitelikte kabul edilmiştir. Bir zorunluluk olmadıkça bu tedbir dışındaki yollarla delil elde edilmesine çalışılacaktır. Ancak diğer tedbirlere başvurulmuş olsa bile sonuç alınamayacağı hususunda bir beklentinin varlığı halinde de başka suretle delil elde etme imkânının bulunmamasından söz edilir. Gizli soruşturmacı görevlendirilmesi örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenebilen bütün suçlar için değil, sadece Kanunda sayılan bazı örgütlü suçluluk halleri bakımından kabul edilmiştir. Gizli soruşturmacı görevlendirilmesine, ancak hâkim tarafından karar verilebilir (CMK m. 139/1).

Gizli soruşturmacı görevlendirilmesi sadece soruşturma evresinde başvurulmuş bir koruma tedbiri olarak düzenlendiğinden, kovuşturma evresinde bu tedbire karar verilemeyecektir. Görevlendirilecek olan gizli soruşturmacı ancak bir kamu görevlisi olabilir. Kamu görevlisi olmayan kişilerin görevlendirilmesi kabul edilmemiştir. Ancak kamu görevlisinin mutlaka bir kolluk görevlisi olması gerekmektedir. Soruşturmacı, faaliyetlerini izlemekle görevlendirildiği örgüte ilişkin her türlü araştırmada bulunmak ve bu örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili delilleri toplamakla yükümlüdür.

TEKNİK ARAÇLARLA İZLEME

Teknik araçlarla izleme tedbirine başvurabilmek için somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin, yani kuvvetli delillerin bulunması gerekmektedir. Teknik araçlarla izleme dışındaki başka yollarla delil elde etme imkânının bulunduğu durumlarda bu tedbire başvurulmaması gerekir. Böylece, teknik araçlarla izleme, diğer delil elde etme yöntemlerine göre ikincil nitelikte kabul edilmiştir. Teknik araçlarla izlemenin kapsamı iki açıdan sınırlandırılmıştır. Birincisi, ancak katalogta yer alan suçların soruşturma ve kovuşturması bakımından bu tedbire başvurulabilmesidir.

İkincisi ise, soruşturma ve kovuşturma konusu suç katalogda yer alsa dahi, şüpheli veya sanıkla ilgili olarak her ortamda teknik araçlarla izlemenin yapılamayacak olmasıdır. Teknik araçlarla izlemeye kural olarak hâkim, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilir. Cumhuriyet savcısı tarafından verilen kararlar yirmi dört saat içinde hâkim onayına sunulur. Hâkim kararını en geç yirmi dört saat içinde verir. Sürenin dolması veya hâkim tarafından aksine karar verilmesi halinde kayıtlar derhal imha edilir (CMK m. 140/2).

KORUMA TEDBİRLERİ NEDENİYLE TAZMİNAT

CMK'da koruma tedbirleri nedeniyle tazminat istenebilecek haller sınırlı olarak belirtilmiştir (CMK m. 141/1). Tazminat isteyebilmenin şartları gerçekleşmiş olsa da, bazı durumlarda tazminat verilmesi kabul edilmemiştir (CMK m. 144). Tazminat talebinde bulunabilmek için, ilgili kişi hakkındaki kararın veya hükmün kesinleşmesi gerekmektedir. Kesinleşme, ilgisine veya varsa vekiline tebliğ edildiğinde, tebellüğden itibaren üç ay içinde dava açılacaktır. Karar veya hükmün, tebliğ edilememesi veya tebliğinin herhangi bir nedenle gerçekleştirilmemiş bulunması durumunda dava hakkı, karar veya hükmün kesinleşmesinden itibaren nihayet bir yıllık sürenin sona ermesiyle düşecektir. Dava zarara uğrayanın kendisi, yasal temsilcisi veya özel yetkili vekili tarafından açılacak, Devleti temsilen Hazine davalı gösterilecektir. Tazminat talebini incelemeye yetkili ve görevli mahkeme, zarara uğrayanın oturduğu yer ağır ceza mahkemesidir.

Tazminatı gerektiren asıl işlem, davacının oturduğu yer ağır ceza mahkemesi tarafından yapılmışsa ve o yerde başka bir ağır ceza dairesi de yoksa, yer itibarıyla en yakın ağır ceza mahkemesi davayı görecektir (CMK m. 142/2). Devlet, ödediği tazminatı belirli durumlarda tazminat ödemediği kişilerden geri alabileceği gibi, kamu görevlilerine veya diğer bazı kişilere rücu etmek suretiyle de geri alabilecektir (CMK m. 143). Ödeme yapılmış bulunan kişilerden tazminatın Devlet tarafından geri alınabilmesi şu hallerde söz konusu olmaktadır (CMK m. 143/1): Kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin kararın sonradan kaldırılması üzerine kişi hakkında kamu davası açılıp mahkûmiyet kararı verilmesi ve beraat eden, ancak, aleyhinde yargılamanın yenilenmesi dolayısıyla yeniden yargılanan kişinin mahkûm edilmesi. Bu hallerden birinin varlığı nedeniyle tazminatın geri alınabilmesi için, verilmiş olan mahkûmiyet kararının kesinleşmiş olması gerekir. Tazminatın geri alınmasında, 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'da yazılı yöntem uygulanacaktır.

DELİL KAVRAMI

Maddi gerçeğin arandığı ceza muhakemesi delil olmadan başlamaz; başka deliller olmadan da ilerleyemez. Bütün ispat araçları delildir. Ancak bir şeyin delil olabilmesi ile delil olarak kabul edilmesi farklı şeylerdir. Ceza muhakemesinde, sanık ispat külfeti altında değildir. Başka bir deyişle, sanık suçsuzluğunu ispatlamak zorunda değildir.

SERBEST DELİL İLKESİ

Ceza muhakemesinin konusu, geçmişte yaşandığı iddia edilen bir olaydır. Olayın geçmişte yaşanmış, gizlilik içinde gerçekleşmiş olması ve önceden delil hazırlanamaması gibi nedenler, ceza muhakemesinde ispatı son derece güçleştirmektedir. Delilsiz adım atılamaması, ispat araçlarına ulaşabilme bakımından ceza muhakemesini diğer bazı muhakeme alanlarına göre daha özgür olmaya sevk etmektedir. Buna Serbest Delil İlkesi adı verilmektedir. Delil serbestisi, kural olarak ceza muhakemesinde her şeyin delil olmasını, her şeyin her şeyle ispatlanabilmesini, her zaman delil ileri sürülebilmesini, delillerin serbestçe değerlendirilebilmesini ifade etmektedir. Buna aynı zamanda Vicdani Delil Sistemi de denmektedir. Soyut olarak her delil eşit değerdedir. Önemli olan delilin güvenilirliği ve sağlamlığıdır.

DELİLLERİN ORTAK ÖZELLİKLERİ

Delillerin ortak birtakım özellikleri vardır: Gerçekçilik, akılcılık, erişilebilirlik, olayı temsil edicilik, müştereklik, hukuka uygunluk.

DELİL ÇEŞİTLERİ

Beyan Delili Şüpheli-Sanık beyanı Yargılama sonucunda verilen hükmün doğrudan muhatabı, suç şüphesi altında bulunan; yani ilk başta şüpheli, sonra sanık konumunda olan kişidir. Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz. Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez. Şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür.

Kendisine yüklenen suç anlatılır (isnadı öğrenme hakkı). Müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukuki yardımından yararlanabileceği, müdafinin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, kendisine bildirilir. Müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir (müdafîin hukuki yardımından yararlanma hakkı). Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu söylenir (susma hakkı). Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır (meramını anlatabilme hakkı). Tanık beyanı Delil olan, tanığın açıklamalarıdır. Tanığın kendisi ise delil kaynağıdır. Herkes tanık olabilir. Tanıklık için belli bir fiziksel veya ruhsal olgunluk aranmamaktadır. Bu nedenle çocuklar, akıl hastaları, sanığın yakınları da tanıklık yapabilirler. Tanık, beyanda bulunmak ve doğru ifade vermek zorundadır. Tanıklık kamusal bir görevdir. Bu nedenle kişiler tanıklık yapmak, tanıklık yapmak için de hazır bulunmak zorundadırlar. Hazır bulunma ise ya kişinin çağırılması ya da bizzat duruşmada hazır bulundurma şeklinde olabilir.

Tanıklıktan çekinme yetkisi olanlar bakımından da hazır bulunma yükümlülüğü devam etmektedir. Tanık, örneğin telefon, telgraf, faks veya elektronik posta gibi, teknolojik imkânlar kullanılmak suretiyle de davet edilebilir. Ancak bu durumda, çağrı kâğıdına bağlanan sonuçlar uygulanmaz, yani kişi bu çağrıya uymadığında zorla getirilmez, hakkında giderlere hükmedilmez. Cumhurbaşkanı durumu kanunda özel olarak düzenlenmiştir. Tanık, beyanda bulunmadan önce yemin etmek zorundadır. Yeminden sebepsiz olarak çekinen tanık hakkında da, tanıklıktan ve yeminden sebepsiz olarak çekinmeye ilişkin hüküm uygulanır. Buna göre, yeminden sebepsiz çekinmeden doğan bir gider söz konusu olmuşsa bu talep edilebilir. Ayrıca tanığı yemine zorlamak üzere disiplin hapsi uygulanabilir. Bu nedenle bazı tanıkların yeminsiz dinlenmeleri gerekmektedir. Burada üç gruptan söz edilebilir. Yeminsiz dinlenecek ilk grup, yaş küçüklüğü veya gerekli zihni olgunluğa sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliğini ve önemini kavramayacak durumda olan tanıklardır. Dinlenme sırasında onbeş yaşını doldurmamış olanlar ile ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayan bu kişilerin yeminsiz dinlenmeleri zorunludur. Yeminsiz dinlenecek olan ikinci grup ise tanıklığa konu uyumsuzlukla irtibatlı olarak bir biçimde suç şüphesi altında bulunmakla

suçlanan veya suçlu bulunmuş olan kişilerdir. Yeminsiz de olsa bu kişilerin bir kısmının tanıklığa zorlanması uygun değildir. Şüphelilik-sanıklık ile tanıklık arasındaki çok önemli farklara rağmen, muhakeme konusu suça iştirakten şüpheli veya sanık olanların da kural olarak tanık gibi dinlenmeleri bir çelişkidir. Sanıkların birbirine karşı tanıklık yapması düşünülemez. Bu durumda hiç olmazsa kendini suçlayıcı beyanda bulunma yasağı hükmünü işletmek uygun olacaktır.

Tanık olarak dinlenmeleri hâlinde yemin verilmeyecek olan üçüncü grupta mağdurlar yer almaktadır. Muhakeme konusu uyuşmazlığın bir tarafı konumunda olmaları dolayısıyla, mağdurların, yemin baskısı altında bulunmaksızın ifade vermeleri kabul edilmektedir. Her bir tanık ayrı ayrı dinlenir. Henüz beyanda bulunmamış olan tanık, kendinden önceki tanıkların ifadesi alınırken orada bulunamaz. Duruşmada dinlenen tanığa öncelikle başkan veya hâkim tarafından soru sorabilir. Daha sonra Cumhuriyet savcısı, müdafî ve vekil de duruşma disiplinine uygun olarak tanığa doğrudan, sanık ve katılan ise başkan veya hâkim aracılığıyla soru yöneltebilirler. Devlet sırrı niteliğindeki bilgilerle ilgili olarak, bilgi sahibi kişilerin tanıklıktan çekinebilmesi mümkün olmakla birlikte; hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan, yani belli ağırlıktaki suçların muhakemesi söz konusu olduğunda, beyanda bulunma yükümlülükleri mevcuttur. Tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya sesleri kayda alınması kural olarak ihtiyaridir. Ancak mağdur çocukların tanıklığında ve ayrıca duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve beyanı maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin tanıklığında bu kayıt zorunludur. Duruşmada ifade vermekte olan tanık, bir hususu hatırlayamazsa, önceki ifadesinin ilgili kısmı tutanaktan okunarak hatırlamasına yardım edilir. Keza duruşmada önceki ifadesiyle çelişen açıklamalarda bulunursa tanığın daha önce alınmış ifadesi okunarak çelişkinin giderilmesine çalışılır.

Tanıklıktan çekinme yükümlülüğü Meslek ve sürekli uğraşı sebebiyle tanıklıktan çekinmeye konu bilgiler, meslek sırrı ile ilgili bilgilerdir. Meslek ve sürekli uğraşı sebebiyle tanıklıktan çekinebilecekler Kanunda üç grup hâlinde sayılmaktadır: Avukatlar, stajyerleri ve yardımcıları; sağlık mesleği mensupları; mali işlerle görevlendirilmiş müşavirler ile noterler. avukatlar, stajyerleri ve yardımcıları; rızanın varlığına rağmen tanıklık yapmaktan çekinebilirler. Orantılılık ilkesi göz önünde bulundurulmak suretiyle, devlet sırrı niteliğindeki bilgilerle ilgili hem tanıklıktan çekinme hem de beyanda bulunma yükümlülüğünden söz etmek gerekmektedir. Tanıklıktan çekinme yetkisi Tanıklıktan çekinme yetkisi olanlar kanunda şu şekilde sayılmıştır: Şüpheli veya sanığın nişanlısı, önceki veya şimdiki eşi, kan veya kayın hısımlığından üstsoyu veya altsoyu, üçüncü derece dahil kan, ikinci derece dahil kayın hısımları, şüpheli veya sanıkla aralarında evlatlık bağı bulunan kişiler. Diğer kişilerin beyanı Olayın mağduru (veya suçtan zarar göreni) teknik anlamda tanık olmadığı hâlde, mağdurun dinlenmesinde, kural olarak, tanıklığa ilişkin hükümler uygulanmaktadır. Belge Delili Belge delili denilince akla yazılı belge gelir ve yine bu nedenle belge delilinin duruşmada okunmasından söz edilir. Ancak belge delili, sadece yazılı belgeden ibaret değildir. Şekil, ses, görüntü içeren birtakım belgeler de söz konusudur. Belirti Delili Belirti, olaydan geriye kalan her türlü iz ve eseri ifade etmektedir. Belirti delili, tek başına o kişinin suçu işlediğinin ispatı için yeterli olmayıp, mutlaka başka delillerle desteklenmesi gereklidir.

DELİLLERİN TOPLANMASI ve DEĞERLENDİRİLMESİ

Delillerin Toplanması Beden muayenesi Beden muayenesi iç ve dış beden muayenesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Dış beden muayenesi maddede ayrıca düzenlenmemiştir. Dolayısıyla dış beden muayenesi için herhangi bir karar alınmasına gerek bulunmayıp, soruşturma ve kovuşturma makamları bu işlemi kendileri yapabilirler. İç beden muayenesini ancak bir hekimin veya sağlık mesleği mensubu yapabilir. Dış beden muayenesi bakımından özellikle soruşturma makamlarının yetkilidir. Şüpheli veya sanığın vücudundan kan veya benzeri biyolojik örneklerle, saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınması da iç beden muayenesine ilişkin şartlara tabi tutulmuştur. Keza, cinsel organlar veya anüs bölgesinde yapılan muayene, iç beden muayenesi sayılmaktadır. Ancak örneğin ağız, burun veya kulak gibi vücut boşluklarında yapılan muayene, iç beden muayenesi olarak kabul edilemez.

Şüpheli veya sanık beden muayenesine, bedeninin keşif konusu yapılmasına katlanmak zorundadır. Bu konuda onun rızası aranmamaktadır. Ancak şüpheli veya sanık, beden muayenesi işlemlerine aktif bir katılıma da zorlanamayacaktır. Rızanın aranmaması, bu konudaki kararın gerektiğinde zorla infazını da mümkün kılmaktadır. İç beden muayenesi veya vücuttan örnek alınması, şüpheli veya sanığın bedeni üzerinde cerrahi müdahaleyi de gerekli kılabilir. Diğer kişilerin beden muayenesi Yukarıdakinden farklı olarak, CMK m. 76 kapsamındaki kişilere yönelik birinci fıkra kapsamındaki işlemlerde, cerrahi müdahale hiçbir şekilde kabul edilmemektedir. Yine yukarıdakinden farklı olarak, mağdurun rızası, bu işlemlerin yapılabilmesi için karar alınması gereğini ortadan kaldırmaktadır. Bu hükümle mağdurun rızası, bir hukuka uygunluk sebebi olarak özel bir düzenleme alanı bulmaktadır. Beden muayenesi bakımından şüpheli veya sanık ile mağdur arasındaki bir diğer farklılık da, mağdur söz konusu olduğunda, iç ve dış beden muayenesi arasında bir ayırım söz konusu olmadığından, her türlü beden muayenesinin hekim tarafından yapılacak olmasıdır.

Mağdurun bedeni üzerinde muayene yapılması hususunda, iç ve dış beden muayenesi ayırımına yer verilmediği gibi, vücuttan örnek alınması bakımından da herhangi bir ayırıma gidilmemiştir. Fizik

kimliğin tespiti Fizik kimliğin tespiti, üst sınırı iki yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı yürütülen bir ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığın ortaya çıkarılması, kimliğinin teşhis veya tespiti için gerek duyulan hâllerde başvuru bir tedbirdir. Özellikle şüphelinin kimliği belli değilse veya belli olan şüpheli veya sanığın tanık tarafından teşhisi gerekiyorsa ya da olay yerinden elde edilen izlerle karşılaştırma gerekiyorsa, fiziki özellikleri ile ses ve görüntüsü kayda alınabilmektedir. Fizik kimliğin tespiti işlemi esasında bir soruşturma işlemidir ve buradaki tedbirlere karar verme yetkisi Cumhuriyet savcısına aittir; bu konuda hâkimden bir karar alınmasına gerek bulunmamaktadır.

Cumhuriyet savcısının fizik kimliğin tespitine yönelik emrinin yazılı olması gerekmez, sözlü emir yeterlidir. Ancak sözlü emrin en kısa sürede yazılı hâle getirilmesi gerekmektedir. Yer gösterme Kollukta veya Cumhuriyet savcılığında ifade veren şüphelinin, kendisine yüklenen suçu kabul yönünde açıklamalarda bulunması, ikrar etmesi hâlinde, bu açıklamaların doğruluğunu teyit amacıyla yer gösterme işlemi yaptırılabilir. Şüphelinin susma hakkını kullanarak herhangi bir açıklamada bulunmaması durumunda, yer gösterme işlemi yaptırılamaz. Olay yeri inceleme Olay yeri inceleme, suçun delillerini tespit etmek amacıyla adli kolluğun olay yerinde yaptığı inceleme ve teknik araştırmalardır. Delillerin Değerlendirilmesi Bilirkişi incelemesi Çözümü özel veya teknik bilgi gerektiren bir durum varsa, hakim bu konuda bilgi sahibi olsa bile, kendisi çözemeyecek, mutlaka bilirkişiye başvuracaktır. Kural olarak bilirkişiliği kabul zorunluluğu yoktur. Uzman mütalaası Tarafların seçtiği bir uzman, taraf bilirkişisidir. Gözlem altına alma Gözlem altına alma hem maddi ceza hukuku yönünden fiilin işlendiği sırada hem de ceza muhakemesi şartı bağlamında fiil işlendikten sonraki akıl hastalığı bakımından uygulanabilecek bir işlemdir.

Moleküler genetik inceleme Sadece iki amaçla moleküler genetik inceleme yapılabilir: Olay yerinden, mağdurun üzerinden veya başka bir şekilde elde edilen bulguların veya olay yerinde bulunan ve kime ait olduğu belli olmayan beden parçalarının şüpheli veya sanığa ya da mağdura ait olup olmadığının tespiti; örnekler üzerinde yapılacak incelemenin soybağının tespiti için zorunluluk arz etmesi. Adli muayene ve otopsi Adli muayene ölünün dıştan muayenesi şeklinde, otopsi ise vücuda müdahale suretiyle yapılan bir bilirkişi incelemesidir. Ölümünden hemen önceki hastalığında öleni tedavi etmiş olan tabibe, otopsi yapma görevi verilemez.

Keşif Keşif, maddi gerçeğe ulaşabilmek için olay ve durumun oluş nedenlerini anlayabilmek üzere yerinde yapılan incelemedir. Delil Elde Etme ve Değerlendirme Yasaları Delil elde edilmesi ve değerlendirilmesi işlemlerine ceza muhakemesinde sınırlama getirilmektedir ve bu sınırlamalara “delil yasaları” denmektedir. Elde edilmesi yasak olan delilin aynı zamanda değerlendirilmesi de yasaktır.

GİRİŞ

Soruşturma evresinin asıl yetki sahibi Cumhuriyet savcısıdır. Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresini sevk ve idare edendir. Soruşturma evresinin sonunda, suçun işlendiğini gösteren yeterli delile ulaşılmış ise, Cumhuriyet savcısı bir iddianame düzenleyerek mahkemeye sunar. Yeterli delile ulaşılmamış ise, Cumhuriyet savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verir.

SORUŞTURMA EVRESİNİN İŞLEVİ

Soruşturma evresinin görevi kovuşturma evresine hazırlık yapmaktır. Suçun öğrenilme şekilleri Re'sen öğrenme: Soruşturma makamları herhangi bir vatandaş gibi, basından veya görevini yaparken suçun işlendiğini öğrenmiş olabilir. Burada herhangi bir vasıta veya kişi olmadan soruşturma makamlarının suçu doğrudan öğrenmesi söz konusudur. İhbar veya şikâyet yoluna öğrenme: İhbar, suçların suçtan zarar gören dışındaki üçüncü kişiler tarafından soruşturma ve kovuşturma makamlarına bildirilmesidir. Re'sen soruşturulan ve kovuşturulan suçların hem üçüncü kişiler hem de suçtan zarar gören tarafından bildirim ihbardır. Takibi şikâyete bağlı suçlarda suçtan zarar görenin suçun işlendiğini soruşturma ve kovuşturma makamlarına bildirmesine şikâyet denir. Bu suçların suçtan zarar gören dışındaki kişiler tarafından bildirimine ise ihbar olarak değerlendirilmesi gerekir. Tutanakla öğrenme: Bir kimse, duruşma sırasında bir suç işlerse, mahkeme olayı tespit eder ve bu hususta düzenleyeceği tutanağı yetkili makama gönderir. Talep yoluyla öğrenme: Talep, adalet bakanının belirli suçların takip edilmesini Cumhuriyet savcısından istemesidir. Müracaat yoluyla öğrenme: Müracaat, bazı suçlarda, belirli makamların veya yabancı devletin şikâyette bulunmasıdır. Başvuru üzerine savcı dava açmak zorunda değildir.

SORUŞTURMA EVRESİNİN ÖZELLİKLERİ

Soruşturma İşlemleri Kural Olarak Gizlidir Savunma hakkını ihlal etmemesi koşuluyla soruşturma evresindeki usul işlemleri gizli yapılır. Soruşturma evresinin gizliliği asıl olarak muhakemenin tarafı olmayan kişiler bakımındandır. Nitekim müdafii soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin örneğini harçsız olarak alabilir. Ancak müdafii dosya içeriğini incelemesi ve belgelerden örnek alması soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi kararıyla bu yetkisi, bazı suçlar için sınırlandırılabilir. Soruşturma İşlemleri Yazılı Gerçekleştirilir Her soruşturma evresi işlemi tutanağa geçirilir. Tutanak, işlemi gerçekleştiren kolluk görevlisi ve Cumhuriyet savcısı tarafından imzalanır. Soruşturmada Dağınıklık Söz Konusudur Soruşturma evresinde, birbirinden farklı nitelikte çok sayıda işlem yapılır. Ancak belirtilmesi gerekir ki, soruşturmada dağınıklık söz konusu olsa da, tüm soruşturma işlemleri Cumhuriyet savcısının kontrolünde, onun emir ve talimatları doğrultusunda gerçekleştirilir.

Soruşturmanın Yapılması Mecburidir Soruşturma makamları, kural olarak suç şüphesinin öğrenilmesi ile derhâl araştırma işlemlerine başlamakla yükümlüdürler. Re'sen soruşturulan bir suç söz konusu ise, somut bir olguya dayanan suç şüphesi üzerine Cumhuriyet savcısı soruşturma yapmaktan kaçınmaz.

CUMHURİYET SAVCISININ GÖREV VE YETKİLERİ

Cumhuriyet savcısı, soruşturmanın en başından itibaren yönlendiricisi, sevk edicisi ve idarecisidir. Ayrıca kovuşturma evresinde toplumsal iddia makamı olarak da yer almaktadır. Soruşturma Görevi Soruşturmanın sevk ve idarecisi Cumhuriyet savcısıdır. Bir suçun işlendiğinin bir şekilde savcılığa intikali ile Cumhuriyet savcısı, kamu davasının açılmasına gerek olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar. Cumhuriyet savcısı soruşturmaya ilişkin araştırmaları kendisi yapabileceği gibi, emrindeki adli kolluk görevlilerine de yaptırabilir. Adli kolluk görevlilerine emirler yazılı veya sözlü olarak verilir. Ancak soruşturmanın yazılılığı prensibi gereğince, sözlü olarak verilen emirler en kısa zamanda yazılı hale getirilmelidir. Cumhuriyet savcıları, nezdinde görev yaptıkları ağır ceza mahkemesinin yetki sınırları içerisinde görev yaparlar. Cumhuriyet savcısı, adli görevi gereğince nezdinde görev yaptığı mahkemenin yargı çevresi dışında bir işlem yapmak ihtiyacı ortaya çıkınca, bu hususta o yer Cumhuriyet savcısından söz konusu işlemi yapmasını ister. Cumhuriyet savcısı, ancak hâkim tarafından yapılabilecek olan bir soruşturma işlemine gerek görürse, istemlerini bu işlemin yapılacağı yerin sulh ceza hâkimine bildirir. Sulh ceza hâkimi istenilen işlem hakkında, kanuna uygun olup olmadığını inceleyerek karar verir ve gereğini yerine getirir.

Kamu Davası Açma Görevi Cumhuriyet savcısı, yapılan soruşturma neticesinde suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturan delillerin elde edilmesi halinde kamu davası açmalıdır. İddianame ve iadesi İddianamenin, hukuken geçerli ve yeterli delillerin toplanmasından ve dava açma koşullarının

gerçekleşmesinden sonra, tüm yönleriyle doğru ve eksiksiz olarak mahkemeye verilmesi gerekmektedir. İddianame görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenmelidir. İddianamede “ şüphelinin kimliği, müdafii, maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği, mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanuni temsilcisi, açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği, şikâyetle bulunan kişinin kimliği, şikâyetin yapıldığı tarih, yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, suçun delilleri, şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri” hususları gösterilmelidir. İddianamede, yüklenen suç oluşturulan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır.

İddianamenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ileri sürülür. İddianamenin sonuç kısmında, işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği; suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir. Yeterli delil bulunmadan veya toplanmadan adeta delilsiz davanın açılmış olması ve bunun sonucu olarak mahkemenin soruşturma yapmak zorunluluğunda kalacağına anlaşılması halinde iddianame iade edilecektir. Mahkemenin bu kararı üzerine Cumhuriyet savcısı, itiraz yoluna gitmeyecekse yeniden soruşturma yapacaktır. Yaptığı bu soruşturma sonunda yeterli delil saptayabildiğinde, Cumhuriyet savcısı, yeniden iddianame düzenleyerek mahkemeye verecek, yeterli delil bulamazsa kovuşturmayaya yer olmadığına karar verecektir. Deliller kamu davası açmak için yeterli olsa bile, iddianamede bulunması gerekli diğer ve bir bakıma şekli sayılabilecek hususların yer almaması halinde de iade mümkün ise de, sırf bu sebeple iade, bu kurumun amacına uygun düşmez. Cumhuriyet savcısının değerlendirmesine tabi hususlar iade gerekçesi olamaz. Suçun sübutuna doğrudan etki edecek mevcut bir delil toplanmadan; önödeme, uzlaştırmaya veya seri muhakeme usulüne tabi olan işlerde bu usuller uygulanmaksızın; soruşturma veya kovuşturması izne veya talebe bağlı olan suçlarda izin veya talep olmaksızın düzenlenen iddianame iade edilecektir. İddianamenin iadesi üzerine Cumhuriyet savcısının izleyebileceği iki yol bulunmaktadır. İlki, iade kararında belirtilen eksiklikleri giderdikten, hatalı noktaları düzelttikten sonra yeniden iddianame düzenlemektir. Eksiklik ve yanlışlıklar giderildikten sonra, artık mahkeme yeni ve başka sebeplere dayanarak yeniden iade edemez. İkinci yol ise iade kararına karşı itiraz kanun yoludur. İtiraz merciinin kararı kesin olduğundan, Cumhuriyet savcısını da mahkemeyi de bağlayacaktır. Mahkeme iddianameyi 15 gün içerisinde iade etmelidir. İddianameyi iade için öngörülen süre, kesin bir süredir. Bu süre içinde iade edilmeyen iddianame kabul edilmiş sayılır. İlk iade kararında belirtilmeyen sebeplere dayanılarak iddianamenin iadesi yoluna gidilemez. İade sebebi olarak gösterilen eksiklikler tamamlanmadan ve hatalı noktalar düzeltilmeden, adeta aynı iddianamenin yeniden mahkemeye verilmesi halinde, mahkeme bu iddianameyi de iade edebilecektir. Kamu davası açmada takdir yetkisi Yeterli şüphe oluşturacak kadar delile ulaşılmış olsa da, Cumhuriyet savcısının kamu davası açmamak hususunda takdir yetkisi bulunmaktadır. Cumhuriyet savcısının kamu davası açmayabileceği hallerden ilki, cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların varlığıdır. Etkin pişmanlık bir cezasızlık hali olarak değil de sadece bir indirim sebebi olarak öngörülmüşse, dava açılması zorunludur. İkinci hal, şahsi cezasızlık sebebinin varlığıdır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi Cumhuriyet savcısı, uzlaştırma veya önödeme kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir.

Bazı suçlara ait soruşturmalar bakımından yukarıdaki şartlar aranmaksızın dahi kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmektedir. Bazı suçlar bakımından ise, şartları bulunsa dahi, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmesi Kabul edilmemektedir. Kovuşturmayaya Yer Olmadığı Kararı ve Kovuşturma Davası Cumhuriyet savcısı, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hallerinde kovuşturmayaya yer olmadığına karar verir. Bu karar, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Kararda itiraz hakkı, süresi ve mercii gösterilir. Kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra yeni delil meydana çıkmadıkça, aynı fiilden dolayı kamu davası açılmaz. Aynı şekilde, kovuşturma olanağının bulunmadığı hallerde de kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilecektir. Delil yetersizliği nedeniyle kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verildikten sonra, kural olarak, aynı fiilden dolayı, kamu davası açılmak üzere iddianame düzenlenemez. Delil yetersizliği nedeniyle kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verildikten sonra, aynı fiilden dolayı soruşturma başlatılabilmesi ve kamu davası açılmak üzere iddianame düzenlenebilmesi dört halde mümkündür. Birinci yol, kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verildikten sonra yeni delil meydana çıkmasıdır. Yeni delil, sonradan elde edilen, kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verildiği sırada mevcut olmayan veya mevcut olmakla birlikte varlığı iddia makamı tarafından bilinmediği için elde edilememiş olan delildir. Yeni delilin meydana çıkması da tek başına yeterli değildir; bunun, diğer delillerle birleştiğinde, kamu davası açılması için yeterli şüphe sebebi oluşturacak düzeyde olması ve

bu hususta sulh ceza hâkimliğince bir karar verilmesi de zorunludur. Delil yetersizliği nedeniyle kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verildikten sonra, aynı fiilden dolayı, kamu davası açılmak üzere iddianame düzenlenebilmesi için ikinci ve üçüncü yol, kovuşturmayaya yer olmadığı kararına itiraz üzerine işletilebilmektedir.

Dördüncüsünde ise AİHM kararı gerekmektedir. Kovuşturmayaya yer olmadığı kararının yargısal denetimi, itiraz yoluyla olmaktadır. Cumhuriyet savcısı, kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verdiğiğinde, bu kararı, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirecektir. Kararda ayrıca, itiraz hakkı, süresi ve mercii de gösterilecektir. Suçtan zarar gören, kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren 15 beş gün içinde, bu kararı veren Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine itiraz edebilir. İtiraz dilekçesinde, kamu davasının açılmasını gerektirebilecek olaylar ve deliller belirtilir. Sulh ceza hâkimliği, kararını vermek için soruşturmanın genişletilmesine gerek görürse bu hususu açıkça belirtmek suretiyle, o yer Cumhuriyet başsavcılığından talepte bulunabilir. Kamu davasının açılması için yeterli nedenler bulunmazsa, istemi gerekçeli olarak reddeder; itiraz edeni giderlere mahkûm eder ve dosyayı Cumhuriyet savcısına gönderir. Cumhuriyet savcısı, kararı itiraz edene ve şüpheliye bildirir. Buna karşılık, sulh ceza hâkimliği istemi yerinde bulursa, Cumhuriyet savcısı iddianame düzenleyerek mahkemeye verir.

Sulh ceza hâkimliğinin itirazı yerinde bulması, sadece, Cumhuriyet savcısına iddianame düzenleme yükümlülüğü getirmektedir. Mahkemenin bu konudaki kararı, iddianameyi kabul edilebilirlik bakımından denetleyecek olan yargılama makamını bağlamaz. İddianameyi inceleyecek olan yargılama makamı, şartları varsa, iddianameyi iade edebilecektir. İtirazın reddedilmesi halinde aynı fiilden dolayı kamu davası açılabilmesi için m. 172/2 uygulanır. Buna göre, kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak yeni delil elde edilmedikçe ve bu hususta sulh ceza hâkimliğince bir karar verilmedikçe, aynı fiilden dolayı kamu davası açılmaz. Koruma Tedbirlerine Başvurma Koruma tedbirlerine kovuşturma evresinde de başvurulabilir. Ancak soruşturma evresinin asıl amacının kovuşturmayaya hazırlık olduğu göz önünde bulundurulursa, koruma tedbirlerine daha çok soruşturma evresinde başvurulması gerekir.

CEZA MUHAKEMESİNİN İŞLEYİŞİ

Kamu davasının açılmış sayılabilmesi, birbirini izleyen iki işlemin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bunlar, Cumhuriyet savcısının iddianame düzenleyerek mahkemeye vermesi ve mahkeme tarafından bu iddianamenin kabul edilmesi işlemleridir. İddianamenin kabulüyle birlikte soruşturma evresi sona erer; kamu davası açılmış olur ve kovuşturma evresi başlar. Kovuşturma evresine geçilmesiyle, suç şüphesi altında bulunan kişi “şüpheli” statüsünden “sanık” statüsüne geçer. İddianamenin kabulü ile başlayan kovuşturma evresi, dar ve geniş olmak üzere iki anlama gelmektedir. Geniş anlamda kovuşturma evresi hüküm kesinleşinceye kadar devam eder ve olağan kanun yolları aşamasını da kapsar. Dar anlamda kovuşturma evresi ise, ilk derece mahkemesi nezdindeki süreci karşılamaktadır. Bunu yargılama ya da kamu davasının yürütülmesi olarak ifade etmek de mümkündür. Kamu davası üç aşamada yürütülmektedir. Başka bir deyişle, dar anlamda kovuşturma evresi üç aşamadan (devreden) oluşmaktadır. Bunlar; Duruşma hazırlığı, duruşma ve duruşmadan sonuç çıkarma, yani hüküm verme aşamalarıdır.

DURUŞMA HAZIRLIĞI

Ceza muhakemesinin özü duruşmadır. Zira maddi gerçek, bütün muhakeme makamlarının katılımı ile duruşmada araştırılır. Duruşma hazırlığında yapılacak işlemler şunlardır:

a) Duruşma gününün belirlenmesi: Mahkeme, iddianamenin kabulünden sonra duruşma gününü belirleyecektir.

b) Duruşmada hazır bulunacakların çağrılması: Duruşma günü belirlendikten sonra, duruşmada hazır bulunması gereken kişilerin duruşmaya davet edilmesi gerekmektedir. Başta iddia ve savunma makamında yer alan süheler yanında tanık, bilirkişi ve muhakemeye katılacak başka kişiler varsa onların da çağrılmaları gerekir. Sanığın çağrılması özel bir öneme sahiptir. Çünkü iddianame ilk defa çağrı kâğıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunacaktır. Çağrı kâğıdı ve iddianamenin tebliği ile duruşma günü arasında en az bir hafta süre bulunması gerekir.

DURUŞMA

Genel Olarak Ceza muhakemesinin maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi bakımından en önemli devresi duruşmadır. Duruşma aşamasında tüm deliller ortaya konulup, tarafların katılımıyla tartışılacaktır. İddia makamı, sanığın suçluluğu hususunda yargılama makamının şüphesini psikolojik olarak güçlendirmeye çalışırken (tez); savunma makamı bunu engellemeye çabalayacaktır (antitez). Yargılama makamı ise, bu farklı ve çelişik düşünceleri bir tek düşüncede birleştirecektir (sentez). Duruşmada geçerli ilkeler Duruşmanın doğrudan doğrualığı Doğrudan doğrualık (vasitasızlık) ilkesi, şekli ve maddi içeriğe sahiptir. Şekli anlamda doğrudan doğrualık, hüküm verecek makamın araya başka bir vasıta koymaksızın, bizzat kendisinin kanaate ulaşmasını ifade eder. Maddi anlamda doğrudan doğrualık, hâkimin olabildiğince olaya yakın delilleri kullanmasını ifade eder. Şekli anlamda doğrudan doğrualıkta hâkimin delillerden “nasıl” (ne şekilde) bilgi sahibi olacağı sorusunun cevabı arandığı halde; maddi anlamda doğrudan doğrualık, “hangi” delillerin ispat aracı olabileceği sorunu ile ilgilidir.

Özellikle tanık delili bakımından bu ilke önem arz etmektedir. Tanık, kendi duyu organları yoluyla edindiği şahsi algılamalarını aktaracaktır. Duruşmanın sözlülüğü Sözlülük, duruşmada yapılan işlemlerin sözlü olarak, konuşma yoluyla yapılmasını ifade eden, zorunlu olmadığı hallerde okunmayı yasaklayan bir ilkedir. Sözlü olarak ortaya konup tartışılmayan hiçbir bilgi kaynağı hüküm bakımından değer taşımayacaktır. İlgililerin bütün iddia ve açıklamalarının sözle yapılarak hükme esas teşkil edebilmesini ifade eden sözlülük ilkesi, muhakemeye katılan herkes bakımından geçerlidir. Yazılı deliller ise, diğer muhakeme ilkelerine aykırı düşmediği sürece, duruşmada okunmak veya başka bir biçimde sözlü olarak tartışılmak suretiyle hükümde değerlendirilebilirler. Duruşmaya ara vermeme, yoğunluk, çabukluk Yargılama makamının duruşmada ortaya konan ve tartışılan delillerden kanaat edinebilmesi için, dikkatlerin olabildiğince bu konuya yoğunlaşması, duruşmanın ara vermeden, bir oturumda bitirilmesi büyük önem taşımaktadır. Duruşma işlemlerinin zaman ve yer bakımından bir bağlılığının bulunması gerekir. Böylece duruşmanın mümkün olduğunca kesiksiz yapılması, yoğunluk ve çabukluk ilkelerinin de bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Duruşmanın açık olması Genel olarak açıklık Duruşmanın açıklığı (aleniyeti), onun kamuya açık olmasını ifade eder. Anayasanın, mahkemelerde duruşmaların herkese açık olduğu hükmü ile de (Anayasa m. 141/1) kamu bakımından aleniyet vurgulanmaktadır. Aleniyet duruşmanın herkese açık olması demektir. Herkese açık olmak; bir

kayda, kısıtlamaya tabi tutulmadan, mahkeme salonuna isteyen herkesin girebilmesi anlamını taşır. Duruşma salonunun kapasitesi, açıklık ilkesinin maddi-fiziki sınırını oluşturmaktadır. Açıklığın istisnaları Duruşmanın kamuya açık yapılması bazen sakıncalı olabilmektedir. Bu durumlarda duruşmanın kamuya kapalı, gizli yapılması gerekmektedir. Genel ahlak veya kamu güvenliği nedeniyle gizlilik Genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı (gizli) yapılmasına mahkemece karar verilebilir. Gizlilik kararı duruşmanın tamamına veya bir kısmına yönelik olabilir. Gizlilik kararı re'sen veya talep üzerine verilebilir. Duruşmanın gizli yapılacağına ilişkin bu kararın açık duruşmada verilmesi ve okunması gerekmektedir. Sanığın çocuk olması nedeniyle gizlilik Sanık onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır ve bunlarla ilgili hüküm de kapalı duruşmada açıklanır. Kanun bu durumdan zorunlu kapalılık olarak söz etmektedir. Yargılama henüz bitmeden sanık onsekiz yaşını tamamlarsa, artık gizlilik ortadan kalkar ve duruşma kamuya açık yapılmaya başlanır. Çocuğun yetişkinlerle birlikte suç işlemesi halinde, çocuğa yönelik soruşturma ve kovuşturma yetişkinlerden ayrı yürütülmektedir. Kayıt ve yayım yasağı yoluyla gizlilik Duruşmalarda kayıt ve duruşmaların içeriğini yayma yasağı hem açık hem de gizli duruşmalar bakımından söz konusu olabilmektedir.

Duruşmada sesli veya görüntülü kayıt ve nakil yasağının istisnası da yine kanunda yer almaktadır. Açık bir duruşma hakkında kamuya sadece, ses veya görüntü nakli olmaksızın bilgi ve haber verilebilecektir. Duruşmanın başlaması Sanığın ve müdafinin hazır bulunup bulunmadığı, çağrılmış tanık ve bilirkişilerin gelip gelmedikleri saptanarak duruşmaya başlanır. Sanık, duruşmaya bağımsız olarak alınır. Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianamenin kabulü kararını okuyarak açıklar. Tanıkların duruşma salonundan dışarı çıkarılmalarından sonra, duruşmada önce sanığın açık kimliği saptanır, kişisel ve ekonomik durumu hakkında kendisinden bilgi alınır. Bu konularda sanık bilgi vermek zorundadır. Hakları da öğretilen sanık, şayet açıklamada bulunmaya hazır ise, usulüne göre sorgusu yapılacaktır. Delillerin ortaya konulması ve tartışılması Delillerin ortaya konulması (ikamesi) , öncelikle soruşturma evresinde ve duruşma hazırlığı aşamasında toplanmış olan delillerin, duruşmaya getirilip yargılama makamının huzurunda tartışılmasını ifade etmektedir. Duruşmaya getirilip tartışılmayan hiçbir delil hükme esas teşkil edemez. Delillerin ortaya konulması işlemi, kural olarak sanığın sorgusundan sonra yapılmaktadır. Ancak, sanığın tebligata rağmen mazeretsiz olarak gelmemesi sebebiyle sorgusunun yapılamamış olması, delillerin ortaya konulmasına engel olmaz. Delillerin ortaya konması esas itibarıyla; tanık ve bilirkişinin dinlenmesi, belgenin okunması, eşyanın incelemesi şeklinde olur. Duruşmaya getirilmemiş ve orada tartışılmamış hiçbir delil hükme esas alınamaz. Her bir delil tek tek ortaya konup tartışıldıktan sonra, ortaya konmuş bulunan bütün delillerin tartışılması ve son sözlerin söylenmesi gerekmektedir. Delillerin tartışılması ve son açıklamalar bakımından da bir sıra söz konusudur. Önce iddia makamı delilleri değerlendirecektir. İddia makamında, sırasıyla; katılan, vekili ve Cumhuriyet savcısı görüş açıklayacaktır. İddia makamından sonra savunma makamı delilleri değerlendirecektir. Orada da sıra; sanık, müdafii ve varsa kanuni temsilcinin görüş açıklaması şeklindedir. Karşılıklı olarak verilen cevaplardan ve delil değerlendirmesinden sonra, hükümden önce son söz mutlaka hazır bulunan sanığa verilir. Sanığa son söz verildikten sonraki aşama hükmün açıklanmasıdır.

HÜKÜM VERME

Dar anlamda kovuşturma evresinde duruşma hazırlığı ve duruşmadan sonra, duruşmadan sonuç çıkarma, yani hüküm verme devresine geçilmektedir. Duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra mahkemenin hüküm vermesi gerekmektedir. Mahkeme, hükmünü verirken, hukuka uygun şekilde elde edilmiş her türlü delile dayanabilir. Hükmün hukuka uygun şekilde elde edilmiş her türlü delile dayanabilecek olması, hukuka aykırı yollarla elde edilmiş delillerin hükme esas teşkil edemeyeceği anlamını taşımaktadır. Heyet halinde çalışan mahkemelerde hükmün müzakeresi ve oylanması gerekmektedir. Müzakere sadece hükme katılacak hakimler tarafından yapılacaktır. Müzakereyi yönetmek, düzenini sağlamak ve çözümlenecek sorunları belirleyip sıraya koymak görevi mahkeme başkanına aittir. Hükmün konusunu, iddianamede sınırları belirlenen maddi olay oluşturur. Mahkeme, dava edilmeyen fiil hakkında hüküm veremez. Ancak mahkeme, fiilin hukuki yorumunda, değerlendirmede tamamen serbesttir, iddia ve savunmanın hukuki nitelendirmesi mahkemeyi bağlamaz. Hüküm, iddianamede gösterilen sanık ve ona isnat edilen fiil hakkında kurulur.

Müzakere tamamlandıktan sonra oylamaya geçilir. Hüküm oybirliği veya oyçokluğu ile verilir. Hüküm Çeşitleri Beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararı, hükümdür. Beraat kararı Yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması, suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması, suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması, suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması ve suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması hallerinde verilir. Ceza verilmesine yer olmadığı kararı Yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hali ya da geçici nedenlerin bulunması, suçun hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle veya zorunluluk hali ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi, meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması, kusurluluğu ortadan kaldıran

hataya düşülmesi, etkin pişmanlık, şahsî cezasızlık sebebinin varlığı, karşılıklı hakaret ve işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı, hallerinde verilir. Mahkûmiyet kararı Sanığın yüklenen suç işlediğinin sabit olması hâlinde verilir. Yüklenen suç işlediğinin sabit olması hâlinde, belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra güvenlik tedbirine hükmolunur. Red kararı Aynı fiil nedeniyle, aynı sanık için önceden verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa verilir. Düşme kararı Türk ceza kanununda öngörülen düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması hâllerinde verilir. Ancak, soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şarta bağlı tutulmuş olup da şartın henüz gerçekleşmediği anlaşılırsa; gerçekleşmesini beklemek üzere, durma kararı verilir. Hükümün İçeriği ve Hükümün Açıklanması Hükümün şekli ve esasa ilişkin olarak içermesi gereken birtakım hususlar bulunmaktadır. Hükümün şekle ilişkin unsurları CMK'nın 232. maddesinde düzenlenmektedir. Hükümün esasa ilişkin kısmı gerekçe kapsamında ortaya çıkmaktadır.

Duruşma sonunda, hüküm fıkrası (kısa karar) okunarak gerekçesi ana çizgileriyle anlatılır. Hüküm fıkrası herkes tarafından ayakta dinlenir. Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Hükümün açıklanmasının geri bırakılması, "kurulan hükümün sanık hakkında bir hukuki sonuç doğurmaması" olarak tanımlanmıştır. Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilmesi için, bazı şartların birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Somut olayda sanık hakkında iki yıl veya daha az süreli hapis ya da adli para cezasına hükmolunması gerekir. Sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması gerekir. Sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması gerekir. Suçun işlenmesi suretiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gerekir. Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilmesi için yargılama makamının tek taraflı bir irade açıklaması yeterli olmayıp, bu konuda sanığın kabulü de aranır. Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararına itiraz edilebilir. Açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen hükümde, mahkûm olunan hapis cezası ertelenemez ve kısa süreli olması halinde seçenek yaptırımlara çevrilemez.

Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi halinde sanık, beş yıl süreyle denetim süresine tabi tutulur. Denetimli serbestlik tedbiri, denetim süresi içinde mahkemenin bir yıldan fazla olmamak üzere belirleyeceği zaman zarfında uygulanabilecektir.

GAİPLERİN YARGILANMASI

Bulunduğu yer bilinmeyen veya yurt dışında bulunup da yetkili mahkeme önüne getirilemeyen veya getirilmesi uygun bulunmayan sanık gaip sayılır. Gaip sanık, muhakemeden kaçma gayreti içinde değildir. Gaip hakkında duruşma açılmaz; mahkeme, delillerin ele geçirilmesi veya korunması amacıyla gerekli işlemleri yapar. Bu işlemler sırasında sanığın müdafii veya kanuni temsilcisi veya eşi hazır bulunabilir. Adresi bilinmeyen gaibe, mahkeme önüne gelmesi veya adresini bildirmesi hususları uygun bir iletişim aracıyla ihtar edilir. Mahkeme, gaip olan sanık hakkında duruşmaya gelmesi hâlinde tutuklanmayacağı hususunda bir güvence belgesi verebilir ve bu güvence koşullara bağlanabilir. Sanık, hapis cezası ile mahkûm olur veya kaçmak hazırlığında bulunur veya güvence belgesinin bağlı olduğu koşullara uymazsa belgenin hükmü kalmaz.

KAÇAKLARIN YARGILANMASI

Hakkındaki soruşturmanın veya kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle Cumhuriyet savcısı veya mahkeme tarafından kendisine ulaşılamayan kişiye kaçak denir. Hakkında, 248. maddenin 2. fıkrasında belirtilen suçlardan dolayı soruşturma veya kovuşturma başlatılmış olan şüpheli veya sanığın, yetkili Cumhuriyet savcısı veya mahkemece usulüne göre yapılan tebligata uymamasından dolayı verilen zorla getirilme kararı da yerine getirilemezse, kanunda belirtilen işlemlerin yerine getirildiğinin bir tutanak ile saptanmasından itibaren onbeş gün içinde başvurmayan şüpheli veya sanığın kaçak olduğuna karar verilir. Kaçak hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılabilir. Ancak, daha önce sorgusu yapılmamış ise mahkûmiyet kararı verilemez. Duruşma yapılan hâllerde kaçak sanığın müdafii yoksa mahkeme barodan bir avukat görevlendirilmesini ister. Yabancı ülkede bulunan kaçak sanığın yokluğunda, sulh ceza hâkimi veya mahkeme tarafından tutuklama kararı verilebilir. Mahkeme, kaçak olan sanık hakkında duruşmaya gelmesi hâlinde tutuklanmayacağı hususunda bir güvence belgesi de verebilir ve bu güvence koşullara bağlanabilir.

Sanık, hapis cezası ile mahkûm olur veya kaçmak hazırlığında bulunur veya güvence belgesinin bağlı olduğu koşullara uymazsa belgenin hükmü kalmaz. Kaçak şüpheli veya sanığın Cumhuriyet savcısına başvurmasını veya duruşmaya gelmesini sağlamak amacıyla Türkiye'de bulunan mallarına, hak ve alacaklarına amaçla orantılı olarak sulh ceza hâkimi veya mahkeme kararıyla elkonulabilir ve gerektiğinde idaresi için kayyım atanır. Ancak bu tedbir, yalnızca CMK m. 248/2'de yer verilen suçlar hakkında uygulanabilir. Kaçak yakalandığında veya kendiliğinden gelerek teslim olduğunda elkoymanın kaldırılmasına karar verilir. UZLAŞMA Asıl olarak soruşturma şartı, istisnai hâllerde ise kovuşturma şartı olarak öngörülmüş bulunan uzlaştırma, CMK'nın 253 ve devamı maddelerinde yer alan yeni bir ceza muhakemesi kurumudur. Bütün suçlar uzlaştırma kapsamında değildir. Uzlaştırmaya tabi suçlar kanunda açıkça belirtilmektedir. Hangi kanunda yer alırsa alsın soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı bütün suçlar öncelikle uzlaştırma kapsamındadır. Bunun yanında, liste hâlinde sayılan bazı suçlar için de uzlaştırma mümkündür. Bunlar, şikâyete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın, TCK'da yer alan; kasten yaralama (m. 86/1, 2; m. 88), taksirle yaralama (m. 89), tehdit (madde 106/1), konut dokunulmazlığının ihlali (m. 116), hırsızlık (madde 141), dolandırıcılık (madde 157), çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (m. 234) ile ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (m. 239/1-3) suçlarıdır. Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa bile, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda uzlaştırma yoluna gidilemez.

Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen başka bir suçla birlikte aynı mağdura karşı işlenmiş olması hâlinde de uzlaştırma hükümleri uygulanmaz. Henüz yeterli delilin olmadığı erken bir soruşturma aşamasında uzlaştırma süreci başlatılamaz. Kamu davası açılması için yeterli delil bulunan soruşturma konusu suçun uzlaştırmaya tabi olması hâlinde, dosya Başsavcılık bünyesinde kurulmuş olan uzlaştırma bürosuna gönderilir. Büro tarafından, avukatların veya hukuk öğrenimi görmüş kişilerin yer aldığı listelerden uzlaştırmacı görevlendirilir. Uzlaştırmacı, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görene uzlaştırma teklifinde bulunur. Mağdur reşit ise ona, eğer reşit değil ise uzlaşma teklifi onun kanuni temsilcisine yapılır. Birden fazla kişinin mağduriyetine veya zarar görmesine sebebiyet veren bir suçtan dolayı uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaşmayı kabul etmesi gerekir.

Uzlaştırma sürecinin olumsuz sonuçlanması ihtimali karşısında, kanun koyucu uzlaştırma teklifinin kabul edilmesine rağmen soruşturma konusu suçla ilişkin delillerin toplanılmasına devam edileceğini

belirtmiştir. Uzlaştırmacı, dosya içindeki belgelerin birer örneği kendisine verildikten itibaren en geç otuz gün içinde uzlaştırma işlemlerini sonuçlandırır. Uzlaştırma bürosu bu süreyi her defasında yirmi günü geçmemek üzere en fazla iki kez uzatabilir. Uzlaşma teklifinin reddedilmesi hâlinde de, iddianame hazırlanana kadar kişilerin kendi aralarından anlaşması mümkündür. Uzlaşmanın sonuçsuz kalması hâlinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilemez. Uzlaşma sonucunda şüphelinin edimini defaten yerine getirmesi hâlinde, hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arz etmesi hâlinde, 171. maddedeki şartlar aranmaksızın şüpheli hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilir. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez. Uzlaşmanın sağlanması hâlinde, soruşturma konusu suç nedeniyle tazminat davası açılmaz; açılmış olan davadan feragat edilmiş sayılır. Uzlaşmanın sağlanması hâlinde, soruşturma konusu suç nedeniyle tazminat davası açılmaz; eğer açılmışsa feragat edilmiş sayılır. Kovuşturma aşamasında uzlaşma ancak istisnai hâller bakımından kabul edilmiştir. Mahkeme tarafından uzlaştırma, ancak fiilin uzlaştırma kapsamında olduğunun kovuşturma evresinde anlaşılması hâlinde mümkündür. Bu durum ancak duruşma aşamasında gündeme gelebilir. Çünkü ancak duruşmada delillerin ortaya konup tartışılması üzerine suçun niteliği değişebilir. Uzlaşmaya tabi fiilin Cumhuriyet savcısı tarafından iddianame düzenlenmeksizin doğrudan doğruya mahkeme önüne gelmesi, yargılama aşamasında kanun değişikliği nedeniyle fiilin uzlaşma kapsamına girmesi gibi diğer bazı hâllerde de kovuşturma evresinde uzlaştırma mümkün hâle gelir. Uzlaştırmacıya, Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen tarifeye göre ücret ödenir. Uzlaştırma sonucunda verilecek kararlarla ilgili olarak kanun yollarına başvurulabilir.

MÜSADERE USULÜ

Eşya müsaderesi kapsamında iyiniyetli üçüncü kişilere ait olmamak koşuluyla, kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen ya da suçtan meydana gelen eşyanın müsaderesine hükmolunur. Aynı şekilde suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan eşya, kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlâk açısından tehlikeli olması durumunda müsadere edilir. Kazanç müsaderesi kapsamında ise suçun işlenmesi ile elde edilen veya suçun konusunu oluşturan ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatler ile bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançların müsaderesine karar verilir.

Müsadere kararı verilmesi gereken hâllerde, kamu davası açılmamış veya kamu davası açılmış olup da esasla beraber bir karar verilmemişse; karar verilmesi için, Cumhuriyet savcısı veya katılan, CMK m. 256 uyarınca davayı görmeye yetkili mahkemeye başvurabilir. 256. maddeye göre verilmesi gereken kararlar, duruşmalı olarak verilir. Müsadere veya iade olunacak eşya veya diğer malvarlığı değerleri üzerinde hakkı olan kimseler de duruşmaya çağrılır. Çağrıya uymamaları, işlemin ertelenmesine neden olmaz ve hükmün verilmesini engellemez. Suç konusu olmayıp sadece müsadereye tabi bulunan eşyanın müsaderesine sulh ceza hâkimi tarafından duruşma yapılmaksızın karar verilir. 256. maddeye göre verilecek hükümlere karşı Cumhuriyet savcısı, katılan ve 257. maddede belirlenen kişiler için istinaf yolu açıktır.

Yargılama makamının verdiği karar hukuka aykırı veya yanlış olabilir. Kanun yolları, yargılama makamınca verilen kararların bir başka makam tarafından denetlenmesini; gerekiyorsa hukuka aykırılığın giderilmesi veya yanlışlığın düzeltilmesini sağlayan hukuki çarelerdir. Sadece yargılama makamının kararlarına karşı kanun yoluna gidilebilir. Kanun Yollarının Çeşitleri Kanun yolları farklı açılardan sınıflandırılabilir. CMK'da "olağan kanun yolları" ve "olağanüstü kanun yolları" şeklinde ikili bir ayırım yapılmıştır. Bu ayırımda ölçü, aleyhine kanun yoluna başvurulmuş kararın kesinleşip kesinleşmediğidir. Aleyhine kanun yoluna başvurulmuş karar henüz kesinleşmemiş ise, olağan kanun yolu; şayet karar kesinleşmiş ise, olağanüstü kanun yolu söz konusudur. Olağan kanun yolları;

- İtiraz (CMK m. 267-271),
- İstinaf (CMK m. 272-285),
- Temyizdir (CMK m. 286-307).

Olağanüstü kanun yolları ise;

- Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcısının itirazı (CMK m. 308, m. 308/A),
- Kanun yararına bozma (CMK m. 309-310),
- Yargılamanın yenilenmesidir (CMK m. 311-323).

Kanun Yollarına Başvurabilecek Kişiler Yargılama makamının kararlarındaki hukuka aykırılığın giderilebilmesi için, kural olarak bunu ileri süren tarafından bir dava açılması gerekir. "Davasız yargılama olmaz" ilkesi kanun yolları için de geçerlidir. Kararı hukuka aykırı bulan herhangi bir kişinin kanun yoluna gitmesi söz konusu olmayıp; kimlerin kanun yoluna başvurabileceği CMK'da gösterilmiştir. Kanun yoluna başvurabilecek olan kişiler; Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık, katılan (CMK m. 260), müdafî veya vekil (CMK m. 261), şüpheli veya sanığın yasal temsilcisi ve eşidir (CMK m. 262). Dava ile ilgisi bulunan tanık, bilirkişi veya malen sorumlu olan kişiler de kendilerini ilgilendiren kararlara karşı kanun yoluna başvurabilirler. Kanun Yollarına Başvuru Şekli Kanun yolu başvurusu, öngörülen süre içinde yetkili mercie verilecek bir dilekçeyle yazılı olarak yapılmalıdır. Ancak zabıt kâtibine sözlü beyanda bulunarak başvuruda bulunmak da mümkündür. Bu durumda, sözlü beyanın tutanağa geçirilmesi; tutanakta tespit edilen beyan ve imzayı mahkeme başkanı veya hâkimin onaylaması gerekir.

Kabul edilebilir bir başvuruda kanun yolunun nitelendirilmesinde veya merciin belirlenmesinde yanılığa düşülmesi, başvuranın haklarını ortadan kaldırmaz (CMK m. 264/1). Kanun yoluna başvurma hakkından vazgeçilebilir ya da yapılan kanun yolu başvurusu geri alınabilir (CMK m. 266). Kanun yoluna başvurduktan sonra başvurunun geri alınması, merci tarafından karar verilmeye kadar geçerlidir. Ancak, Cumhuriyet savcısı sanık lehine kanun yoluna başvurmuş ise sanığın rızası olmaksızın başvurusunu geri alamaz (CMK m. 266/2). Kanun Yoluna Başvurmanın Etkileri Kararın Kesinleşmesine ve İnfazına Engel Olması Kanun yoluna başvurma, henüz kesinleşmemiş kararlar bakımından kural olarak kararın kesinleşmesine ve infazına engel olur. Sözgelimi süresi içinde yapılan istinaf ve temyiz başvurusu, hükmün kesinleşmesini ve bu bağlamda infazını engeller (CMK m. 275/1, 293/1). Buna karşılık, itiraz kararın infazına engel olmaz.

Fakat kararına itiraz edilen makam veya kararı inceleyecek merci, infazın geri bırakılmasına karar verebilir (CMK m. 269). Aleyhe Değiştirme Yasağı Aleyhe değiştirme yasağı (reformatio in peius), kanun yoluna sanık lehine başvurulması durumunda yeniden verilen hükmün önceki hükümle belirlenmiş olan cezadan daha ağır olmamasıdır. Yasak; istinaf (CMK m. 283), temyiz (CMK 307/4), yargılamanın yenilenmesi (CMK m. 323/2) ve belirli durumlarda kanun yararına bozma (CMK m. 309/4-b) bakımından uygulama alanı bulur.

OLAĞAN KANUN YOLLARI

Olağan kanun yolu, henüz kesinleşmemiş kararlara karşı başvurulmuş denetim yoludur. Olağan kanun yolları;

- İtiraz (CMK m. 267-271),
- İstinaf (CMK m. 272-285),
- Temyizdir (CMK m. 286-307).

İtiraz İtiraz, kural olarak hakim ve kanunun gösterdiği hallerde mahkeme kararlarının bir başka merci tarafından yeniden incelenmesini sağlayan kanun yoludur. İtiraz kanun yolunda, hem hukuki mesele hem de maddi mesele incelenir. Sadece yargılama makamının kararlarına karşı itiraz kanun yoluna gidilebilir. Bu nedenle, savcının kovuşturmayla yer olmadığı kararına karşı yapılan başvuru (CMK m.

173), kanunda “itiraz” olarak adlandırılrsa da itiraz kanun yolu değildir; itiraza ilişkin hükümler burada uygulanamaz. İtiraz, kararı veren mercie verilecek bir dilekçe veya tutanağa geçirilmek koşulu ile zabıt kâtibine beyanda bulunmak suretiyle yapılır (CMK m. 268/1). İtiraz, ilgililerin kararı öğrendiği günden itibaren yedi gün içinde yapılmalıdır. Yedi günlük süre, hak düşürücü niteliktedir. Kararın öğrenilmesi, tefhim ya da tebliğ ile olur. İstinaf İstinafın tanımı kanunda yapılmış değildir. Muhakeme hukukunda istinaf, uyuşmazlığın maddi ve hukuki yönlerinin tekrar incelenmesini gerektiren bir kanun yoluna verilen ismi ifade etmektedir. İstinafın iki anlamı bulunmaktadır; birincisi kanunyolu oluşu, ikincisi de bir mahkeme oluşudur. Mahkeme oluşu bakımından istinaf, esas mahkemesinin yargılmasını ikinci derecede inceleyen bir üst mahkemedir. İstinaf, kanunyolları sistematüğinde olağan ve ikinci derece kanunyoludur. İstinaf kanunyolunda, birinci derecede verilen karar ve hükümler maddi ve hukuki değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Maddi mesele olayın ne şekilde cereyan etmiş olduğunun ortaya çıkarılması ile ilgilidir. Fiilin gerçekten işlenip işlenmediği delillerle incelenir ve bu suretle fiilin gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda bir karar verilir. Maddi değerlendirme, hükmün temelini oluşturan delillerin değerlendirilmesidir. Hukuki mesele ise olayın hukuk karşısındaki durumunun tespitidir. Muhakeme hukukuna ilişkin aykırılıklar da hukuki mesele içinde değerlendirilecektir. Temyiz 20 Temmuz 2016 tarihinde bölge adliye mahkemelerinin göreve başlamış olması karşısında, bu tarihten sonra ilk derece mahkemelerinden verilen son kararlara karşı artık istinaf kanun yoluna başvurmak gerekmektedir. Temyiz ise, kural olarak bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin bozma dışında kalan hükümlerine karşı başvuru kanun yolu olarak uygulama bulmaktadır. Temyiz, ancak hükmün hukuka aykırı olması nedenine dayanır.

Bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması hukuka aykırılıktır (CMK m. 288).

Temyiz sebebi, ancak hükmün hukuki yönüne ilişkin olabilir (CMK m. 294/2). Bununla birlikte, sanığın yararına olan hukuk kurallarına aykırılık, sanık aleyhine hükmün bozdurulması için Cumhuriyet savcısına bir hak vermez (CMK m. 290). Uygulamada, sanığın yararına olan hukuk kuralı, sadece sanık lehine konulmuş olan muhakeme kuralı şeklinde anlaşılmaktadır. Örneğin uzlaştırma hükümleri, sadece sanığın lehine konulmuş değildir; mağdur ve kamunun da yararı vardır. Bu nedenle, uzlaştırma hükümlerinin ihlali halinde, Cumhuriyet savcısının sanık aleyhine temyiz kanun yoluna başvurabileceği kabul edilmektedir. Hukuka aykırılığın bozma sebebi yapılabilmesi için, kural olarak hükmü etkileyecek nitelikte olması gerekir (CMK m.302/2). Ayrıca söz konusu temyiz nedenlerinin temyiz dilekçesinde ya da ek dilekçede (CMK m. 295) gösterilmesi gerekir (CMK m. 298).

OLAĞANÜSTÜ KANUN YOLLARI

Olağanüstü kanun yolu, kesin olan veya kesinleşen yargı kararlarına karşı başvuru denetim yoludur. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı (olağanüstü itiraz, CMK m. 308), kanun yararına bozma (yazılı emir, CMK m. 309-310) ve yargılamanın yenilenmesi (CMK m. 311-323) olağanüstü kanun yollarıdır. Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcısı'nın İtirazı Yargıtay ceza dairelerinden birinin kararına karşı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, ilamın kendisine verildiği tarihten itibaren otuz gün içinde re'sen ya da istem üzerine Ceza Genel Kuruluna itiraz edebilir. Sanığın lehine yapılan itirazda ise süre aranmaz (CMK m. 308). Bu kanun yoluna sadece Yargıtay ceza dairesi tarafından verilen kararlara karşı gidilebildiği için, Yargıtay incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararlar ile bölge adliye mahkemesinin istinaf incelemesi sonucunda verdiği kararlara karşı itiraz yoluna gidilemez. İtirazı, Yargıtay Ceza Genel Kurulu dosya üzerinden duruşmasız olarak inceler. İtiraz nedenleri yerinde görülmezse, red kararı verilir. İtiraz nedenlerinin yerinde görülmesi durumunda ise, Ceza Genel Kurulu, kararı ıslah eder; bir başka deyişle dairenin yerine geçerek kendisi bir karar verir.

Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kesin nitelikteki kararlarına karşı bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı itiraz edebilir. İtiraz, kararı vermiş olan bölge adliye mahkemesi ceza dairesine yapılır. İtiraz re'sen veya istem üzerine olabilir. İtiraz süresi, kararın bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığına verildiği tarihten itibaren otuz gündür. Sanığın lehine itirazda süre aranmaz. Kanun Yararına Bozma Kanun yararına bozma, istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararlara karşı başvuru olağanüstü kanun yoludur. Henüz kesinleşmeyen, halen olağan kanun yolunun açık olduğu karar veya hüküm aleyhine kanun yararına bozma yoluna başvurulamaz; ancak verildiği anda kesin olan yahut olağan kanun yoluna başvurulmaksızın kesinleşen karar veya hüküm aleyhine bu yola başvurulabilir. İnceleme, dosya üzerinden sadece gösterilen noktalarla sınırlı olarak yapılır. Yargıtay'ın ceza dairesi ileri sürülen nedenleri yerinde görürse, karar veya hükmü kanun yararına bozar (CMK m. 309/3). Verilen bozma kararına karşı direnilemez (CMK m. 309/5). Yargılamanın Yenilenmesi Yargılamanın yenilenmesi, kesinleşen son kararlara karşı başvuru olabilen olağanüstü bir kanun yoludur.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının itirazı ve kanun yararına bozmadan farklı olarak, kararın nasıl kesinleştiğinin bir önemi yoktur. Başsavcılık itirazına konu olan hükümler, temyiz incelemesinden geçen ve Yargıtay ceza dairelerinin bozma dışında karar vermesi suretiyle kesinleşen hükümlerdir. Kanun yararına bozmaya konu olan hükümler ise, olağanüstü itirazın aksine kanun yolu incelemesinden

geçmeksizin kesinleşen hükümlerdir. Yargılamanın yenilenmesi için, hükmün verilmesinde önemli bir hatanın yapılmış olması gerekir. Söz konusu hata, hükümlünün lehine veya aleyhine olabilir. Hangi hallerin yargılamanın yenilenmesi nedeni sayılacağı, kanunda tek tek gösterilmiştir. Yargılamanın yenilenmesi sonucunda beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararının verilmesi halinde, önceki mahkûmiyet kararının tamamen veya kısmen infaz edilmesi dolayısıyla kişinin uğradığı maddi ve manevi zararlar CMK'nın 141-145. maddeleri hükümlerine göre tazmin edilir (CMK m. 323).